

Édes Anyanyelvünk

XX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1998. OKTÓBER

ÁRA: 70 FORINT

Bencédy József

TÖPRENGÉSEK a mai nyelvhasználatról és a nyelvművelésről

Mindnyájunkban – magyar szakos tanár kollégáimban különösen – aggodalom él nyelvhasználatunk állapotával, a benne tapasztalható egyes jelenségekkel kapcsolatban.* *Benkő Loránd* így összegezte megfigyeléseit a Magyar Tudományos Akadémián rendezett tanácskozáson, 1997. június 30-án: „Társadalmunk nyelvhasználati szokásai szinte szemünk láttára változnak, sajnos, nem mindig kedvező irányban. Nemtörődömség, pongyolaság, gondolati kuszáltság, stílustalanság, klisék, sablonok kedvelése, sznob divatok utánzása, nagyotmondás, durvaság, útszéliség, trágárság nyelvi tüneteinek vagyunk gyakori tanúi és részesei, általános társadalmi tudat- és magatartásformák »fejlődésétől« nem függetlenül. Szó sincs arról, hogy az efféle negatív nyelvi jelenségek mind csak máshonnan, úgynevezett világjelenségként jönnének hozzánk, magunk is – hogy úgy mondjam – kitermeljük őket bőségesen.... (Nyr. 1997. 4. 382.)

Hogyan látom én a helyzetet? Napi tapasztalatom, hogy úton vagyunk az egyszavas nemzet felé. Egyre többször, egyre többfelé találkozunk elemzés helyett egyszavas minősítésekkel: *baromi rossz szobor* – olvasom egy kritikában; *Tök jó! K... jó buli volt* – halloom lépten-nyomon, meg a párukat: a *tök sz. r-t*, a *személtáda* szitokszót stb. Hogy pl. a szobor miért nem tetszik, az már farsztó és felesleges gondolkodást igényelne, mert hát *Minek az a sok kecmec?!*

Négy évvel ezelőtt mondta egy kerekasztal-beszélgetésben Lengyel László politológus, közgazdász: „Lehet, hogy a két szóval való elintézés a jövő. Lehet, hogy az akkori pénzemberek azt mondják majd, hogy hullik a dollár, telik az idő. Mit akarok megtudni? Nem elemzést akarok a vállalatról, hanem azt szeretném tudni, hogy likvid vagy nem likvid. Gazember? Ennyi. Oda van írva, hogy gazember. Köszönöm, ennyi elég. Ez jobban működhet a fiatalok rideg, technokratikus világában.” (Népszabadság, 1994. febr. 12.)

Az egyszavas minősítésekkel – láthattuk – szorosan összefügg a durvaság, trágárság, nemcsak nyelvben, hanem magatartásban is.

Aligha van még egy társadalmi jelenség, mellyel gyakrabban találkozunk. Van társadalmunkban bőven csalás, lopás, sikkasztás, de ezek elkövetői elrejtőznek; a durvasággal, agresszivitással, trágársággal ellenben divat lett kérkedni. Gondoljunk csak a tömegközlekedésre, a piaci bevásárlásokra, autósok és gyalogosok „párbeszédére”. A mindennapi beszédet, a társalgási stílust elárasztotta a *pofa*, *pofázik*, *pofüra esik*; *röhög*, *röhejes*; *zabál*; *buzi*. Mintha nem volna megannyi árnyalat mindegyik helyett: a *pofüra*-ra az *arc*, *ábrázat*, *tekintet*, *száj*, *fizimiska*, *cifferblatt*; a többire is számos más szó.

Persze nem mindenki gondolja így, még nyelvész sem: „Föl nem foghatom, hogy nyelvész – mint nyelvész! – hogyan ítélkezhetne a trágár beszéd ügyében” – olvasom az egyik tanult kollégám írásában. „Hiszen ez tipikusan nem a nyelvet, hanem annak társadalmi használatát érinti. A trágárságok hagyományos magyar szavak, hangalakjuk, ragozásuk, mondatbeli szerepük semmi szabálytalant vagy romlottságot nem mutat. Egyedül társadalmi szerepük sajátos. Ha ez nyelvi kérdés volna, akkor a bírálók nyilván a trágárságok illedelmesebb szavakkal való helyettesítését javasolnák, pl. a *prostitúált életbe!*” (Nádasdy Ádám: Népszabadság, 1997. jún. 21.)

A nyelvművelők, mikor ezt a témát a köszönéssel és a megszólítással együtt vagy húsz évvel ezelőtt a magyar nyelv hetén felvetették, hangsúlyozták, hogy ezek a nyelvhasználati formák nem kizárólagosan a nyelvészet illetékességi körébe tartoznak, de persze oda is; csak hogy – mondták, írták is – azért tűzik őket napirendre, mert a társadalomban senki sem vállalja a velük való foglalkozást, törődést. Azóta – a pragmatika előtérbe kerülésével – csak erősödött az e témákhoz való kötődésünk, mert felismertük, hogy a nyelv szorosan összefügg nemcsak a gondolkodással, hanem a magatartással is. „Mondj egy mondatot, s

(folytatás a 4. oldalon)

* A Kazinczy kiejtési verseny országos döntőjének záróünnepélyén, Győrött, 1998. április 26-án tartott előadás tömörített változata. (A szerk.)

A TARTALOMBÓL:

Bán Ervin:
Terhes a terhes?

Minya Károly:
Szubjektív helyesírás

Szathmári István:
Zsúri és zsüror

Ladó János:
Anyanyelvünk újabb
változásai

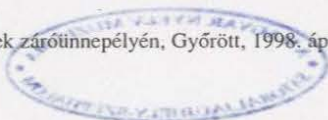
Graf Rezső:
Megélhetési bűnözés

Czigány György,
Határ Győző,
Kántor Lajos,
Nagy Károly:
A magyar nyelv
az ezredfordulón

És: nyelvi mozaik,
címszavak az új
értelmező szótárhoz,
a nyelvművelő mozga-
lom eseményei, vissz-
hang, pontozó, kereszt-
rejtvény

Felhívás

Az Anyanyelvapolók Szövetsége, a balatonalmádi Magyar-Angol Tannyelvű Gimnázium, a szentgáli Lőrincze Lajos Általános Iskola és a Petőfi Irodalmi Múzeum

„ANYANYELVÜNKRŐL – ANYANYELVÜNKÉRT”

címmel ismét vers- és prózamondó versenyt rendez
Lőrincze Lajos emlékére

1998. november 20–21-én Balatonalmádiban

a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár
és az Új Horizont szerkesztősége támogatásával.

Két szabadon választott *anyanyelvi témájú* verssel vagy prózával nevezhetnek a versenyzők. A diákok jelentkezését – név, születési év, iskola neve, levelezési cím, a választott művek és az esetleges szállásigény feltüntetésével – **1998. október 15-ig** várják a Magyar-Angol Tannyelvű Gimnázium, *Marekné dr. Pintér Aranka*, 8220 Balatonalmádi, Pf. 125. címre. Érdeklődni a 88/438–888-as telefonszámon lehet.

Közlemény

Mivel lapunk 9–11. oldalán, mint már júniusi számunkban is és még majd az 5.-ben is a tavalyi körkérdéseinkre beérkezett válaszokat tesszük közzé, számos közlésre érdemesnek tartott írás megjelentetése későbbre tolódik. Az anyagtorlódás miatti késésért az érintett szerzők megértését kérjük. (A szerk.)

TARTALOM

Bencédy József: Töprengések a mai nyelvhasználatról...	1
Holczer József: „Hová, hová rohantok...?”	3
Bán Ervin: Terhes a <i>terhes</i> ?	3
Minya Károly: Szubjektív helyesírás	3
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Takács Tibor: Otthonról hozott szavak	6
Szathmári István: <i>Zsúri</i> és <i>zsúror</i>	6
Ladó János: Anyanyelvünk újabb változásai	7
Egres Jenő: <i>Mulat</i> és <i>múlat</i>	7
Bozsik Gabriella: Valentin napjától Péter-Pál-napig	8
Graf Rezső: Megélhetési bűnözés	8
Herczeg Zolt: A közös nevező	8
Hajdu Ferenc: Nyelvi gyöngyszemek...	8
A magyar nyelv az ezredfordulón (Czigány György, Határ Győző, Kántor Lajos, Nagy Károly)	9
Hírek	12
Mizser Lajos: Jön a <i>giga</i> ?	13
Grétsy László: Magyar nyelv kultúra az ezredfordulón	13
Címszavak az új értelmező szótárhoz	13
Deme László: Kazinczy-díjak, Kazinczy-jutalmak	14
Szende Aladár: Az idei Verseghy-verseny döntője Szolnokon	14
Pecznyik Ibolya: Nyelvművelők Zemplénben	14
Cs. Nagy Lajos: Helyesírási verseny Gyulán	15
Graf Rezső: „A szó igaz hőse akarok lenni”	15
Mészely József: Kisiskolások anyanyelvi vetélkedője	15
Faltysné Ujvári Anna: Van-e szobra Czetz Jánosnak?	16
Szente Imre: A zárt <i>e</i> hangok kérdéséhez	16
Tatay Éva: A Kazinczy-versenyről – szokatlan hangnemben	17
Erdélyi Erzsébet: A (Kazinczy-)érem másik oldala	17
Vezényi Pál: <i>Svájc</i> vagy <i>Svejc</i> ?	17
Gerstner Károly: <i>Svájc!</i>	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	18
Zábó Gyula: Rettenetes rímek	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvapolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvapolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.
A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a HELP, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt., a Könyvtárellátó Kht.
és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy
postautalványon a Magyar Posta Rt.
Hírlap-előfizetési és Elektronikus
Postaigazgatóságán (HELP),
amelynek címe: 1900 Budapest,
VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az
iroda postautalványt küld!)
Előfizetési díj: egy évre 350 Ft
Számonkénti ár: 70 Ft
Az Anyanyelvapolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:
Anyanyelvapolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk
szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását
a Nemzeti Kulturális Alap,
az Oktatási Minisztérium,
a Gyermek- és Ifjúsági
Alapprogram Tanácsa
és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

„HOVÁ, HOVÁ ROHANTOK...?”

A megállni nem tudásnak, az idő és a sebesség örök szorításának a korát éljük. Gyakorta a beszédünkön érződik a kapkodás vagy épp a mindent-gyorsan-kimondani-akarás. Hát még az olvasásunkon! Szakemberek szerint a normális átlag: 160–250 szó percenként. E sebesség olykor a 2–3-szorosára is fokozódhat. Igazából ekkor már nem is szavakat, hanem szócsoportokat, gondolategységeket fog át a szemünk, no meg az elménk. Szükség van a szem mozgáserősítő edzésére, még inkább a feszült figyelemre, koncentrációra. Mindeközben kínosan ügyelni kell arra, hogy az olvasási sebesség növelése ne menjen a szöveg megértés rovására.

Márpedig: igenis meg! Jellegzetes megnyilvánulása ennek a melléolvasás. Rosszabb esetben értelmetlen, szerencsésebb helyzetben meg „túl értelmes” közlés keletkezik. Magyarán: félreértés. E sorok írója nem végzett szociológiai mérést, így hát – jobb híján! – önnön melléolvasásait idézi föl: okulásul.

„2 szobás, gázfűtéses, telefonos, *ereklyés* lakás garázzsal eladó.” A hirdetés azt sejteti: szentnek, hősnak a relikviáját őrzi otthonában a család, mely egyik őse jóvoltából tán még a „vitéz” előnevet is bírja. Jobban megnézve: bizony, nem *ereklyés* az, hanem: *erkélyes!*

„Fölújított parádécsoksi és egy fekete *csendőrcsikó* eladó.” Tudjuk: éledezik időnként a zsendárintézmény iránti nosztalgia. A kakastollas kalap gazdái lovon is jártak többnyire. Nem véletlen, hogy e hirdetés lovat ad az olvasó, az értelmező alá is. De ha figyelmesen újraolvassuk, egészen más szót találunk ott: *csödör-csikót* kínálnak!

És ez se megvetendő: „Hagyatékból *árnyékszékek* kaphatók.” Egyszerre legalább két, sokáig ápoltságát halálozott el – gondolhatjuk –, ezért váltak kihaszíthatatlannak, fölöslegessé a szobavécék... Jól megráfált a szöveg vagy inkább a fékezhetetlen szemem: *arany ékszerek* kaphatók ugyanis!

„Quo, quo, scelesti, ruitis...”, azaz: „*Hová, háová rohantok, vétkesek?*” Horatius intelme (kérdése) ezúttal *nékünk* szegeződik. Elvonatkoztatva az így kezdődő költemény (Epososok, 7.) konkrét témájától: íme, ezredfordulónk gyorsolvasói joggal lehetnek címzettjeivé a fékező poétának.

Én jól írtam: *fékező*. Csak nehogy *félkező*-nek olvassák...

Holczer József

Terhes a terhes?

A gyermekét váró asszonyt *terhes*-nek mondjuk, állapotát *terhesség*-nek. Mostanság a közélet színteréről helytelenítő megjegyzéseket hallunk ezzel a szóhasználattal kapcsolatban. A nyelv művelésnek nincs vele baja; nem nyelvi, hanem ideológiai vitáról van szó. (Vítáról? De senki nem mond ellent!) A *terhes* szó más vonatkozásban többnyire negatív értelmű; ami terhes, attól az ember szabadulni próbál – hogyan lehet, mondják, az utód hordozását ilyen szóval jelölni, különösen most, amikor nagy szükség lenne a gyermekvállalásra!

Az állapotra az orvosok a *gravitászó* szót használják, az pedig a latin *gravis* 'nehéz, súlyos, terhes' melléknévből származik.

Anyanyelvünkben vannak a *terhes*-nek szinonimái: *várandós, állapotos*. A *terhes* bírálótól azt a követelést is hallottuk, hogy legyen a *várandós* a hivatalos kifejezés. Elfogadható, de nehéznek látszik a szó továbbképzése, pedig ez nélkülözhetetlen. A *várandósság* szokatlan lenne, szövegösszefüggésbe helyezve még inkább: „a *várandósság* negyedik hónapjában”. A gyermekvárásra használatos az *áldott állapot*, a *másállapot*, a „*valahányadik* hónapban van”, sőt az „*úgy van*”. Az első szép, de köznyelvi használatra nem alkalmas; mondatba helyezve ez is furcsa lenne: „Az *áldott állapot* ötödik hónapjában van” – bár maga az „*áldott állapotban van*” a nyelvhasználat némely területén helyénvaló. A hivatalosság és a tudomány bizonyára – és érthetően – nem fogadná el. Az „*n-edik hónapban van*” és az „*úgy van*” pedig vulgáris jellege miatt nem pályázhatna az elfogadásra.

Magam nem látom okát a változtatásnak, de a *várandós* mint szép és hagyományos szó ellen nem volna kifogásom. Gondot legfőképpen az okozza, hogy a gyermekvárás *állapotát* nem tudnánk azonos tövű szóval jelölni, vagyis *várandós* – *terhesség* vagy *várandós* – *másállapot*, esetleg *várandós* – *állapotos* kettősséget kellene elfogadnunk. Okoskodásomat tehát kissé bizonytalanul zárom. Ám az elmondottakból mégis következik egy fajta bizonyosság: nem szabad világnézeti vagy politikai alapon követeléseket támasztani a nyelvhasználattal szemben, és aki nem járatos a nyelvészetben, ne szorgalmazzon nyelvi intézkedést, elégedjen meg a javaslatlaltal – ahhoz joga van, mert magyar anyanyelvű –, a többit bízva a szakszerű nyelv művelésre.

Bán Ervin

Szubjektív helyesírás

A szubjektív helyesírás kifejezést a legutóbbi anyanyelv-oktatási napokon hallottam először. Azt jelenti, hogy az emberek személyes érzelmektől indítva nagybetűsítene, azaz írják csupa nagy kezdőbetűvel vállalkozásuk nevét, holott van egy olyan kitétel a szabályzatban (190. pont), hogy a vendéglők, eszpresszók, üzletek stb. megnevezésében csak a tulajdonnévi tagot írjuk nagybetűvel, az értelmezésre szolgáló köznévi tagot kicsivel, így: *Kis Rabló Étterem*, s nem így: *Kis Rabló Étterem*. Természetesen érthető, hogy a tulajdonos saját „nagy művét” elfogultságból és a felhívó erejű reklám céljából nagybetűsíti, de ez szabálytalan.

Ugyanez mondható el az újabb egynapos ünnepekről is. A szervezők – joggal – igen fontos eseménynek tartják, s nagygyal indítják, holott kicsivel kellene: *drogellenes nap, egészségügyi világnap, a magyar tudomány napja, a magyar kultúra napja, a hajózás napja, a testvérvárosok világnapja* stb. S bizony elgondolkodtató a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei rendezvények helyesírása. Mi legyen az intézményszerűség kritériuma? Intézményszerű-e egy olyan rendezvény, kiállítás, amely bizonyos időszakonként rendszeresen ismétlődik, és van hivatásos

rendező- és szervezőgárdája (azaz az illet már nagy kezdőbetűvel lehet írni), vagy ez még nem elegendő, s így az ilyen rendezvények nevét kisbetűvel kell kezdeni. (Erről részletesen ír *Zimányi Árpád* Nagybetűsítések mai írásgyakorlatunkban címmel. In: Helyesírási kultúránk fejlesztéséért.) Szerintem ezek a rendezvénynevek kis kezdőbetűvel helyesek, kivéve a tulajdonnévi tagokat, így: *tárogató világtalálkozó, Pro-Archi ifjúsági vonózenekari fesztivál, nyírbátori zenei napok, Cantemus nemzetközi kórustalálkozó, határon túli magyar színházak fesztiválja*, végül természetesen: *a magyar nyelv hete*.

Mindez a tíz-tizenöt év múlva megjelenő új (12. kiadású) szabályzatban persze módosulhat. Megegyezés és határkeresés kérdése, hogy mennyire lehet engedni a köz szokásának. Ugy is fogalmazhatok, mennyire és milyen mértékben készüljön úgy az új szabályzat, mint Finnországban a parkok: először megvárják, hogy a gyalogosok járják ki az ösvényeket, majd ezután készítik el a sétányokat, járdákat.

Minya Károly

TÖPRENGÉSEK a mai nyelvhasználatról és a nyelvvelésről

(folytatás az 1. oldalról)

megmondom, ki vagy" – jelenthetjük ki bátran, mert hangképzés, szóválasztás, mondatformálás, mondatfűzés igencsak jellemzi a beszélőt; ugyanis az ember – figyelmet egy pszichológus kutató barátunk – nem egyszerűen a szájával beszél, hanem egész mivoltával, teljes személyiségével.

Vajon a divatszók, a közhe-lyek, mint ez így nem működik, per pillanat, na mondd már!, figyelj!, imidzs, a személytelen szerkezetek, mint elintézésre kerül, még nem történt intézkedés, a reklámok idétlenségei és ezek idézgetése (a legtöbb, mi adható, you are so beautiful) – mindezek nem arról árulkodnak, hogy hordozóik belül üresek, hogy nincs saját gondolatuk? Hogy érzéseik is csak sablonosak? Hogy céljuk, törekvésük csak annyi, amennyi a divatba belefér? Hajts rá! Valóítsd meg önma-gad! Úgy csináld, hogy jó legyen!

Nem elég a gondunk a nyelvi ízlés alá-szállása miatt, vannak nyelvészek, akik a normától való eltéréseket semmibe veszik, a nyelvet féltő szakembereket, nevelőket támadják jobbító szándékukért. Idézek egy beszélgetésből, melyet Pogány Ira újságíró folytatott Kontra Miklóssal, az akadémiai Nyelvtudományi Intézet osztályvezetőjével, aki beosztásánál fogva felelős a magyar nyelvi kutatásokért is: „Újságíró: A nyelvhasználatnak mégiscsak vannak bizonyos, általánosan elfogadott szabályai, amelyek őrzik a nyelv tisztaságát és épségét... – Osztályvezető: Abban, amit most elmondott, benne van az egész diszkriminációs ideológia. Én azt állítom, hogy nyelvészeti szempontból egyik nyelvváltozat sem sértő, mindegyik egyformán logikus, szép, jó. Ezekhez azonban különböző társadalmi értékítéletek kapcsolódnak, s így válik a nyelv diszkriminációs eszközzé. ... – Újságíró: Azt akarja mondani, hogy a nyelvi diszkrimináció az oktatás kulcsze-replőitől, a pedagógusoktól származik, mert arra a változatra szűkítik le a helyes nyelvhasználatot, melyet ők beszélnek? – Osztályvezető: Igen, és a szociolingvistá-nak az a dolga, hogy megmutassa az érdekelteknek, tanároknak, pszichológusoknak, politológusoknak és mindenkinek, hogy a-karatlanul se csinál mást, mint a saját nyelvváltozatát kiemeli, kodifikálja, és diszkriminációs eszközként használja.” (Magyar Hírlap, 1997. nov. 15.)

Akármiilyen furcsa, kedves olvasóim, jól értették: ha a kiművelt nyelvváltozatot terjesztik, ha védik az egységes, nyelvtanilag szabályozott köznyelvet, diszkriminálnak! Más szóval: stigmatizálnak! Mintha az idézett osztályvezető nem tudná, nem olvasta volna nyelvész kollégáink írásaiban, hogy tisztában vagyunk a többféle nyelvhasználati forma létezésével, s eszünk ágában sincs megbélyegezni pl. a nyelvjárásban beszélőket, kioktatni a fami-

liáris stílusban beszélő kisdíjakokat! De azt is tanítjuk, hogy a nyelvi változatok közül kiemelkedik egy, a köznyelv, mely csiszolt-ságával, kodifikált formáival a legalkalmasabb gondolataink és érzéseink közlésére, mely költőink, íróink, tudósaink, politikusa-ink, újságíróink fáradozása révén hosszú évszázadok alatt alakult ki, esztétikai fi-nomságok hordozója, hatalmas nemzeti kincsünk, melyet őrizni, ápolni, fejleszteni kötelességünk.

A nyelvész nem egyszerűen olyan, mint a növény- és bogárgyűjtő, de hát a természet kutatója sem csupán regisztrál, hanem rendszerez, élettani és fejlődési folyamato-kat is vizsgál, figyelembe veszi a környezetet; ugyanígy a nyelvésznek se csupán az a feladata, hogy gyűjtsön, leírjon nyelvi je-lenségeket, hiszen a nyelv eszköztárának lényege funkcionális jellege, értéke: az, amire szolgál, aminek kifejezésére, felmu-tatására alkalmas.

Idézek Grétsy László Nyelvhasználat és nemzeti tudat című előadásából: „Köztudo-mású, hogy az amerikai és az angol nyelvés-zek körében nagyjából a huszadik század közepére uralkodóvá vált az a szemlélet, amely szerint minden, a nyelvhasználat során felmerülő változat kifogástalan, nincs nyelvészeti alapja a helyes és helyte-len formák megkülönböztetésének.” (Egye-temi Fonetikai Füzetek, 23. sz. 16.) Majd Bérczi Gézárt idézi: „Ameddig ez a felfogás szűk szakmai téren érvényesül, és a jelen-ség vizsgálatára, okainak, lefolyásának megállapítására irányul, nyomatékosabb ellenvetést talán nem lehet ellene tenni (bár ez is igen vitatható). Ha azonban a szakem-ber kilépve tudománya szűk kereteiből, ér-zéketlen közömbösségét átviszi a nyelvnek mint műveltségünk alapjának, nemzeti lé-tünk egyik legfontosabb zálogának megíté-lésébe, egy csoportba kerül a nyelvi öntu-dattal nem rendelkező, kényelemszerető la-ikusokkal, akik rideg értetlenséggel visel-tetnek anyanyelvük gyakorlati kérdései, szépsége, esztétikai értéke, jövődjő sorsa iránt... E felfogás egyrészt gyakorlatilag káros, de tudományos szempontból is téves, abból a régen elavult felfogásból táplálkozik, hogy a nyelvész csak megállap-ít, de nem értékeli.” (Nyelvvelésünk, Bp. 1974. 13–14.)

Nemzeti és nyelvi értékeinket felismerni és óvni éppen ma különleges okunk van, a-mikor az Európai Unióhoz való csatlakozás időszakát éljük. A globalizálódó világban, a nagy gazdasági összegeződések, a nemze-tek fölötti (divatos szóval: szupranacioná-lis) jogi, pénzügyi, közgazdasági, kommu-nikációs szerveződések időszakában mi adhat nekünk, önálló létünknek alapot, vonzóerőt? – Nemzeti sajátosságaink, kul-túránk, benne nyelvünk, jellegzetes magyar magatartásunk.

A „Megyünk Európába” ugyanolyan semmitmondó, félrevezető közhely, ami-lyen veszélyes a Nyugat külsőségeit utá-nozni egyszavas minősítésekben, az erő-szak fitogtatásában, az eszméről, értékekről való lemondásban, a mának élésben. Ezt írja Rókuszfalvi Pál pszichológus, egye-temi tanár az egyik cikkében: „Mi Európát

önmagunkon kezdve építjük, ahol élünk, Budapesten, Nagyváradon, Tallinnban, Helsinkiben. Nekünk kell dolgoznunk érte, mert helyettünk senki sem tesz meg sem-mit.” (Valóság, 1997. 11. sz.) Idézi II. János Pál pápa figyelmet érdemlő gondo-latát: „A nemzet valójában azon emberek közössége, akiket különböző szálak kötnek össze, de mindenekelőtt éppen a kultúra. A nemzet mindenekelőtt éppen a kultúrában és a kultúráért él, s ennél fogva az emberek nagy nevelője, amely lehetővé teszi nekik, hogy erőteljesebben létezzenek.”

Utoljára említtem legsötétebb víziómat, kérdés formájában: Kell egyáltalán kultúra? Van szükségünk kulturális értékekre?

Mit tapasztalunk gyakran, szétnézve a könyvpiacra, a diszkóban, a moziban, a tévéműsorokban? Hová áramlik a pénz? – Van saját tapasztalatunk is, de hadd idéz-zem egy világot járt szociológus profesz-szornak, Ankerl Gézának a gondolatát: „A Nyugaton elterjedt felfogás szerint a kultu-rális és társadalmi javak az az gazdasági hasznosságának, reklámhordozó értékének kell alárendelni, különben – úgymond – a társadalom lemarad a korszerűség kíméle-tet nem ismerő versenyében... Amióta Anglo-Amerika a világháborús önmészár-lásból a Marshall-segéllyel és az abból ki-nőtt OECD-vel, majd a NATO-val kihúzta Nyugat-Európát a válságból, annak bele kellett törődnie a technológia mannájával történt árukapcsolásba: szabad utat kellett nyitnia az anglo-american way of life, az angolszász életstílus szimbólumainak, in-tézményeinek és kultúrcikkeinek.” (A világ magánosításának terve. Népszabadság, 1998. ápr. 11.)

A Gondolatok a könyvtárban című Vö-rösmarty-vers sorai jutnak eszembe: „Ez hát a sors? És nincs vég semmiben?” Vö-rösmarty a küzdést hangsúlyozza, „küzd-e-ni erőnk szerint a legnemesbékért”.

Így értjük meg, így értékelhetjük igazán az anyanyelvi mozgalmak jelentőségét. Ezek a mozgalmak érdeklődést támaszta-nak a résztvevők körében, az iskolában, a családban, a mozgalmak támogatói köré-ben. Hatásuk a kovász, amely megszá-z-szorozódik a kenyérben, átadva neki az előbbi kenyér ízét. A részt vevő diákok értik, megbecsülik anyanyelvünk értékeit, szépségeit; tanáraik fontosnak tartják a nyelv ápolását, művelését; a versenyzők magatartásukkal példázzák a nyelvben, a nyelvvel kifejezett értékek és a magatartás összefüggését; mindnyájan hitet tesznek – többnyire nem is nagy szavakkal – nemzeti és nyelvi értékeink őrzése és megbecsü-lése mellett.

Aki saját gondolatait és érzéseit öltözteti saját szavaiba, mondataiba, az nem vagy nehezebben esik áldozatul közhelyeknek, felesleges idegen szavaknak; aki felismeri nyelvi, nemzeti értékeit, nem válik kozmo-politává; aki megtapasztalja a gondolatok pontos kifejezésével járó fájdalmas és szép küzdést, jobban megérti a másik embert; aki felfogja a maga nemzeti nyelvének mi-nőségét, megbecsüli majd a másét, s úgy válik majd egy tágabb közösség értékes tagjává, hogy öntudattal érti és képviseli a maga és népe értékeit.

(Szofisztikált fogyasztók – Még valami a cégtáblarendeletről – Azok a „francos” idegen nevek!...)

A Magyar Nemzet egyik tavalyi cikkében olvastam, hogy „az iskola nem kereskedelmi zóna[,] és nem a szofisztikált fogyasztóvá válás folyamatát kell segítenie” (Xénia-lázalom, 1997. április 21-i szám, 7. oldal).

Mindebben tökéletesen egyetértek a cikkíróval, Hanthy Kingával, de a szofisztikált jelző szemet szúrt, ezért a cikket félretettem, hogy alkalomadtán visszatérhessek rá.

Először is: mit is jelent ez a szó? A Magyar Nemzet olvasói jobbára a műveltebb rétegből kerülnek ki, mégis feltételezem, hogy többségük nem tudta. Tegyünk most az ő kedvükért egy kis etimológiai (szófejtő, szóeredet-kibogozó) kiruccanást!

A forrás és minta bizonyára az angol *sophisticated* melléknév volt. Ennek első jelentése az Ország László-féle angol-magyar nagyszótár szerint: *mesterkelt, nem természetes, affektált*, pl. *sophisticated style = keresett, mesterkelt stílus*. A továbbiakban azonban kedvezőbb jelentéstartalmú magyar megfelelőket is találunk: *bonyolultan kifinomult (ízlésű), (világfiasan) okos, tapasztalt, kitanult* (bár az utóbbiban megint csak van némi rosszalló mellékíz). A jelentésskála másik végén viszont ilyenek vannak: *(meg)hamisított* (élelmiszer, okmány stb.), *elferdített* (szöveg).

Az angol-amerikai reklámyelv a *sophisticated* jelzőt *kifinomult, a legkényesebb (fogyasztói) ízlést is kielégítő* értelemben alkalmazza, tehát a szó pozitív irányú jelentésváltozáson ment át (ami egyébként meglehetősen ritka a szavak világában). Az ősforrás természetesen a görög *szofista, szofisztika, szofizma* (a szofista filozófusok a beszéd művészei, egyszersmind hírhedt szófacsarók voltak, innen a szócsalád kétarcúsága).

A Magyar Nemzet idézett mondatának szerzője, a nyelvi kérdések iránt is érdeklődő jeles újságíró feltehetően szándékosan folyamodott ehhez a csinált szóhoz, hogy ezzel is érzékeltesse fenntartásait a mai pénz- és fogyasztásközpontú világgal szemben. Csak nehogy divatot csináljon vele! Jómagam például nem szeretnék a magyar hirdetésekben is *szofisztikált* termékekről vagy fogyasztókról olvasni. Hiába, nekem már csak ilyen *szofisztikált* (magyarul: finnyás) ízlésem van!

Előző számunkban Balázs Géza részletesen ismertette az 1997. február 22-én hatályba lépett kormányrendeletet, amely kimondja, hogy a cégnevekben, feliratokon „elsősorban magyar, illetve megho-

nosodott idegen szavak ... szerepelhetnek”.

A rendelet egy év türelmi időt adott a meg nem felelő üzletnevek, feliratok kijavítására. Ennek lejártával, tehát ez év februárjától a helyi önkormányzat elvileg pénzbüntetést szabhat ki a tulajdonosra, sőt be is zárathatja a „szabálytalan” nevű üzletet.

Balázs Géza alapos cikkének minden állításával egyetértek. Nem vitatkozni kívánok tehát vele, hanem csupán kiegészíteni néhány gondolattal.

Nem vonom kétségbe a rendelet alkotóinak jó szándékát, de néhány dolgot sürgősen tisztázni kellene, még mielőtt a cégtáblarendelet megosztaná a társadalmat, és rossz hangulatot keltene a nyelvművelés körül (jómagam, mivel se magyar, se idegen nevű üzletem nincsen, főképpen ettől tartok).

Először is: ki fogja megállapítani, hogy valamely üzletfelirat a cégtáblarendelethez ütközik, mert meg nem honosodott idegen szót tartalmaz?

Talán az önkormányzati jegyző? Neki, ha jól sejtem, általában nincs nyelvtudományi szakképzettsége. De még egy gyakorlott nyelvművelőnek is nehéz lenne felelősséggel állást foglalnia abban, hol húzódik a határ magyar szó és idegen szó között. Mondjuk, a *bonbon* már meghonosodott, a *café, a restaurant, a pub* vagy (urambocsá!) a *peep-show* még nem? Mert ennek eldöntése nélkül a rendeletet nem lehet korrektül alkalmazni, sőt egyáltalán nem lehet alkalmazni.

Egyszóval ez a rendelet: rossz rendelet, mert árthat az üzleti életnek és a hatóság tekintélyének (ez legyen az ő bajuk), de árthat a nyelvművelés, az anyanyelvápolás ügyének is (ez viszont az én bajom is). Legjobb volna szép csendben visszavonni, és legközelebb (ha már mindenáron rendelettel akarnak beavatkozni nyelvi ügyekbe) kikérni a hozzáértők és szakmai szervezeteik véleményét is.

Addig is lenne egy javaslatom: ne az idegent tiltssuk, hanem a magyart követeljük meg! Ne díszelegessenek például a fővárosi autóbuszokon ilyen reklámfeliratok:

Non Stop Euro Shop

(nem azért, mert angol szavakból, szóelemekből van összeróva, hanem mert nem derül ki belőle, miféle üzletnek a hirdetés, mit árulnak ott).

Szerencsére kezdenek felbukkanni (már csak üzleti érdekből is) a kettős: egyszerre magyar és nemzetközi feliratok. Újpesten láttam egy sörözőre kiírva:

Brasserie PÉPI Söröző

A budapesti Belvárosban, de másutt is megjelentek egy – nyugati tulajdonban levő – üzletlánc cégtáblái:

TOY FARM játékbolt

Ha betű szerint alkalmaznánk rájuk az új rendeletet, ezek sem volnának „jók”, mert a *brasserie* francia, a *toy* meg angol szó.

Grétsy László ezt nyilatkozta cégtábláügyben a Mai Napnak (március 5-i szám): „Jobb lenne magyar neveket látni a feliratokon, de annak nem vagyok híve, hogy ezt erőszakkal érvé el. Ösztönözni kell az embereket, nem pedig büntetni.” Ehhez csupán ennyit fűznék hozzá: de legalább nem bosszantani őket ilyen időkből még ilyesmivel is.

Egy idő óta, hogy stílszerűen fejezem ki magam, nem „sikk” (*chique*) nálunk franciául (is) tudni. Most már, úgy látom (pontosabban: hallom), a rádióban meg a tévében sem. Az évek óta gyűjtögetett anyagból mindössze három példát ajánlok az illetékesek (vannak még ilyenek?) szíves figyelmébe.

Hallgatom a Bartók rádiót, és elborzadok, mert a bemondó két percen belül háromszor is így ejti ki Puccini első igazi operájának címét, a címszereplő nevét: „manon leszku”. Azelőtt tipikus félművelt embernek számított, s jobb körökben közneveltség tárgya volt, aki így beszélt. Most pedig a közszolgálati rádió kulturális adóján terjesztik a hibás kiejtést. Csak a rend kedvéért, a korrekt névforma: „... leszku”.

Állami televízióink korábbi (és jövődöbeli?) első számú „sömenje” (a nevét, ugye, nem kell kiírom?) egyik műsorának előzetesében így mondja ki két világhírű francia beszélgetőpartnerének nevét: „ketrin dönöv” és „zsérar döpargyiő”. A mérleg: négy névelemből kettőt mondott jól, kettőt rosszul. Ez már elfogadható arány? Ha figyelembe vesszük azt a rengeteg fáradságot és pénzt, amibe egy-egy ilyen beszélgetésnek az összehozása kerül, csak csodálkozhatunk, hogy a sztárriporternek épp azt nem sikerült kinyomoznia, hogy interjúalanyait hogyan hívják. (Így: „katrin...”, „... döpargyiő”.)

A holland biztosítótársaság rádióreklámjában Paul Éluard verséből idéznek („Neve, ha van, csak áruvédjegy, mint akármely mosóporé” – ezt ugyan nem Éluard írta, de hagyjuk...) A reklámszöveget (egyébként: szépen, átéléssel) felolvasó színész így ejti ki a magyar francia költő nevét: „eluar”, *u-val* (helyesen: „eliuar”).

A francia nevek hibás ejtése ellen, úgy látszik, nem vagyunk bebiztosítva...

Kemény Gábor

DOROZSMA

Már írtam arról, hogy milyen szép szavakat hoztam otthonról, szülővárosomból, édesanyámtól és anyai nagyszüleimtől, akik Röszkén születtek, Rózsa Sándor falujában, és csak a 19. század utolsó évtizedében települtek Szegedre, s váltak városiakká, miközben lélekben örökké falusiak maradtak.

Sokáig nem tudtam, hogy szókincsem egy körbehatárolt helyhez, a szegedi tájszavak világához tartozik. Mikor már verseket írtam, előmerészkedtek a gyerekkor szép szavai. Hogy addig hol bujkáltak bennem? Hová temettem őket? Amit most idézek, azt a szomorúságom hívta napvilágra.

A *dorozsma* szó úgy bukkan fel emlékeimből, nagyanyám és édesanyám köznapi szavaiból, mint a fájdalom legszebb kifejezése. Nem emlékszem, hogy valaha is leírtam volna. De amikor édesanyámat, temetése után, elsírtam, feltört belőlem: „Dorozsmás szavakkal szólítalak téged...” – ezt jajongtam énekemben. Annakelőtte sose írtam le ezt a szép, a bánatot, a fájdalmat őrlő gyönyörű szót.

A *dorozsma* vagy *dorozsmás* szót nem jegyezték fel A magyar nyelv értelmező szótárában. Itt csak egyetlen (hasznolt) szó található: *dorozma*. Ezt olvasom:

dorozma fn ..mát, ..mája

1. (Ép) Érdes, rücskös ütőfelületű kőfaragó kalapács: az építéshez

használt kövek felületét rücskösre, szemcséssé kalapálják vele. 2. (táj) (Börön, arcon) érdes, sebhelyes felület. *Egész arca csupa dorozsma.***

Mi szegediek persze ismerjük e szó egészen másfajta jelentését. Ma már a városhoz tartozik Kiskundorozsma, ez a nagyon szép és a Dankó-nótából ismert község, amiről így énekelnek: „Nem forog a / nem forog a / dorozsmái szélmalom...”

Dorozsma őrlőt jelent! Ha kimondjuk a szó szívét adó *d, r, zs* betűit, érezzük a malomkerekek surrogását, a dörzslést, a mindent megőrlő hatalmas erőt. Bizony, ugyanígy őrlötte az én szívemet is a fájdalom, édesanyám halála után.

Nem vagyok nyelvész, a dilettáns nyelvészkedők világa meg távol áll tőlem. Az ötvenes évek első felében sokszor hallgattam az igen kitűnő költő, *Erdélyi József* délibábos nyelvészkedését, mikor dühkitörésekkel fűszerezve magyarázta-okolta-indokolta „világraszóló” tudományát. Tehát nem keresem, hogy honnan jött ez a szép, kifejező szó a nyelvbe, a szegedi (táj)nyelvbe. Elég az, hogy ott van, él, s ami mindennél fontosabb: az enyém is.

Takács Tibor

* Az Új magyar tájszótár viszont számos ottani helyről idézi a *dorozmás* – *dorozsmás* melléknevet. (A szerk.)

DOROZSMÁS SZAVAKKAL

Édesanyám halálakor

*Dorozsmás szavakkal szólítalak téged
megőröl a bánat*

*hangtalan harangból a hiányzó lélek
kiált így utánad*

*szélütött szavaim már hiába hívnak
sose sose hallod*

*novemberi szélbe szélszavakat írnak
dorozsmás harangok*

Zsúri és zsüror

A hatvanas évek végén és a hetvenes, valamint a nyolcvanas években találkozhattunk a 'zsúritag' jelentésű *zsüror* szóval, főleg újságcikkekben. Nemrég ismét felbukkant például a Magyar Nemzetben egy interjúban, amelyben az épülő Nemzeti Színház kormánybiztosa többek között így nyilatkozott: „Nemzetközi zsúrit ígértünk... A magyar zsürorok [!] közé nem volt könnyű a legjobb építészek közül képviselőt szerezni, hiszen maguk is pályázni szeretnének.” Mind a *zsúri*, mind a *zsüror* szó eddigi pályafutása rendkívül tanulságos. Az első a jövevényszóvá válásnak – mondhatnánk – tipikus esete. A *zsüror* pedig – mint az a bizonyos állatorvosi ló – magán viseli az idegen szó átvételének és esetleges meghonosodásának minden betegségét.

Zsúri szavunk alapja az ófrancia 'eskü, bírói vizsgálat' jelentésű *jurée*, amely a latin *iurare* francia folytatójának, az 'esküt tesz' értelmű *jurer* igének a származéka, és amely átkerült az angolba, ott alakult aztán ki 'esküdtszék' jelentése. Innen terjedt el az intézmény nevéként az európai nyelvekben, s visszajutott a franciába is. Mi a XVIII. század végén az angolból vettük át, de a későbbiek során közvetítette hozzánk a francia és a német nyelv is. Mivel azonban a magyarban a jelzett intézmény jelölésére a németből való szó szerinti fordítással, tehát úgynevezett tükörszökeként az *esküdtszék* terminus állandósult, a *zsúri* szó jelentése már a múlt század második felében módosult: olyan alkalmi, szakértőkből álló bírálóbizottságot jelölt – és jelöl ma is –, amely sportversenyeken, képzőművészeti kiállításokon, különböző pályázatokon stb. a szereplők produkcióját értékeli és rangsorát megállapítja.

Természetesen a szó kiejtés- és leírasmódja csak lassan állapotodott meg. A múlt században az angolos írás és kiejtés dívott (leírva, magyar betűzéssel: *jury*, kiejtve: dzsúri). A századfordulótól terjedt el a franciás *zsúri* hangalak, magyarosan és rövid *ü*-vel írva. Az Értelmező Szótár még 1962-ben is jelzi, hogy az *ü*-t röviden és hosszan is ejtik. Nyilván gyakoribbá vált az utóbbi, hosszú *ü*-s ejtőmód, így az 1988-ban napvilágot látott Helyesírási Kéziszlótár – szerintem is reálisan – már *zsúri*-nek írja. A szó elterjedtségét egyébként családodosása is igazolja. Ilyen származéka keletkeztek: *zsúritag*, illetve *zsúrizik* és *zsúriz*, *zsúrizés*, *zsúrizó*. De hogy a megértése körül még mostanában sincs minden rendben, azt bizonyítja a fogalmat kétszer megnevező, ügyetlen és ily módon föltétlen kerülendő *zsúribizottság* kifejezés.

Hogyan ítéljük meg a szintén idézett *zsüror*, illetve a jelzett újságcikkben hosszú *ü*-vel írt *zsüror* szót? Mint Országh László, a neves lexikográfus, szótáríró utal rá (Nyr. 98: 100), ezt a szót is az angolból vettük át, de a *zsúri*-hez hasonlóan franciás kiejtéssel, – jóllehet a franciában nincsen ilyen szó (ha lenne, *zsüror*-nek hangzana). Ennél is nagyobb baj azonban, hogy a *zsüror* szót magyar embernek nagyon nehéz kimondani. Hiszen az *ü* magas, az *o* pedig mély hangú magánhangzó, és a magyar nyelv a finnel együtt a magánhangzó-harmóniához tartja magát, vagyis egy szóban vagy csupa magas, vagy csupa mély hangok lehetnek. És még valami: a *zsüror*-nak van jó magyar megfelelője: a *zsúritag*! Ezért talán nem túlzok, ha azt mondom: nincs szükségünk a *zsüror* szóra!

Szathmári István

Anyanyelvünk újabb változásai*

Nyelvünk, noha csak apránként, szakadatlanul változik. A következőkben megpróbálok néhány olyan változásra rámutatni, amely a második világháború óta eltelt évtizedekben ment végbe.

Hangtanilag milyen változások figyelhetők meg? Pl. az, hogy némelyik ő-ző szóalak legyőzte e-ző párját. A *föl* mellett a *fel* továbbra is él, sőt az a gyakoribb, de a *sör* már kiszorította a *ser* változatot. A sörgyárat még a század elején is *serfőző*-nek hívták, de ma már a *sör* és a *söríke* egyeduralgó lett.

Hangtaninak tartható változás a *h* hang néhány szóból való eltűnése is. Ezt még az Édes Anyanyelvünk cikkírója sem említette meg Mondd, mennyit ér a „h”? című cikkében (1998. 1: 9). Ilyen a sörözében hallható „Egy *poár* sört kérek”, és a dohánygyári dolgozók illetén vallomása: „Én a *doánygyárban* dolgozom”. Néha ilyen is hallható: *leet*, *meet*, ehelyett: *lehet*, *mehet*. Ez persze a *-hat*, *-het* igeképző sérelmének tekinthető.

A tájszavak irodalmivá válása meglehetősen ritka. Én itt csak a *bugyuta* (buta) szót tudnám megemlíteni.

Nagyon elítélhető a mai nyelvünkben az idegen (főleg angol) szavak használata. Sajnos, a *nemzedék* szót ma már ritkán hallani, mindenki *generáció*-ról beszél. Nemrégiben egy főiskolát végzett barátommal beszélgettem arról, hogy ma borulátás és derulátás egyaránt van a társadalomban. Ő megkérdezte, hogy mi az a *borulátás* és *derulátás*. Nem is ismerte a *pesszimizmus* és az *optimizmus* jó magyar megfelelőjét!

A szómagyarításban ugyanakkor vannak helytelen túlzások. Ilyen szerintem az *autó* és a *patika* helyett a *gépkocsi* és a *gyógyszertár*. A *gépkocsi* egyébként ma csak hivatalos szó az *autó* mellett. De a *gépkocsivezető* (sofőr) és az *autóvezető* (ürvezető) között nagy a különbség. A *patika* szó 460 évvel régebbi, mint a nyelvújítási *gyógyszertár*. Amellett kétszer olyan rövid, mint magyarított társa. Egyébként a *patikamérlegre tesz* (aprólékosan elemez) és a *gyógyszertári mérlegre tesz* (súlyra megmértendő gyógyszer) nem is ugyanazt jelenti.

A szómagyarításban igen hasznos segítség az idegen szavak szótára. Sok egyszerűsített értelmezés van benne. Jó lenne ezeket a nyelvészeti folyóiratok jó magyarosítási szójavaslaival kibővíteni. Nekem ilyen javaslatom például a *restaurál* (épületet) helyett az *újjaépít*, a *restaurál* (tárgyat) helyett pedig az *újjaalkot*.

A keresztnévek használatában a Magyar utónévkönyv okozott változásokat. Az egyik változás az *utónév* szó használata a *keresztnév* helyett. Ezt a szót a közhiedelemmel ellentétben nem Rákosi Mátyás találta ki, hanem 1895 óta, az állami anyakönyvezés bevezetése óta hivatalosan használják. Ennek oka az, hogy 1895-ben a *keresztnév* szót csak a keresztényekre használták, a zsidókra nem. Az persze közhiedelmű, hogy az indoeurópaiak a keresztnévet a családnév előtt, a magyarok pedig utána használják. Erre utal az angol *first name* (keresztnév, szó szerint: első név), valamint a finn és észt *etunimikirja* (utónévkönyv, szó szerint: előnévkönyv) szavak használata.

A családnévek tekintetében sajnálatos újdonság az, hogy az utóbbi évtizedekben nagyon csökkent a név-

* Ennek a cikkének közzétételével köszöntjük a számos kiadást megért Magyar utónévkönyv szerzőjét s az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottságának több mint egy évtizeden át tagját, dr. Ladó Jánost, aki 1998. augusztus 23-án töltötte be 80. életévét. (A szerk.)

Mulat és múlat

Napjaink nyelvhasználatára számos olyan nyelvi forma jellemző, amelynek egyáltalán nem örülök – ilyen az *annál kevésbé*-t mindinkább kiszorító *annál inkább nem*, a *lezajlik* helyett divatozó, szerintem a német *abklingen* tükörfordításaként létrejövő *lecseng*, a *százalék* helyett egyre gyakrabban feltűnő *százalékpont* stb. –, van azonban egy olyan jelenség is a mai újságírói nyelvben, amely nekem örömet szerez. (Milyen ritkán írhatja le ezt az ember!) Ez pedig egy már-már feledésbe ment, de mostanában porából főnixként megelevenedő, új életre kelő egykori fordulat: *múlatja az időt*.

Gyermekkoromban csak a *mulat* forma (így, rövid *u*-val) volt ismeretes vagy legalábbis használatos, a *múlat* változat szinte kizárólag régi szövegekben volt fellelhető. Pl. Balassi Bálint Borivóknak való című szép versében:

„Sőt még az végbeli jó vitéz katonák,
Az szépszagú mezőt kik széjjel bejárják,
Most azok is vígadnak, az időt *múlatják*.”

Jó volna, ha tollforgatóink máskor is szívesen fordulnának a régiek nyelvéhez, és gyakrabban újítanának föl feledésbe merült kifejezéseket, szavakat, fordulatokat, úgy, ahogyan ezt a patinás *múlatja az időt* formulával is tették. És az is jó volna, ha efféle örvendetes jelenségek észlelése esetén a sajtó, a rádió és a televízió nyelvi műsoraiban a nyelvhasználati hibák kipécézése mellett – ami persze továbbra is szükséges – ezekről az örömteli tapasztalatokról is esne szó!*

Egres Jenő

* Kedves olvasónk, ezúttal szerzőnk tanácsát megfogadva máris közöljük valóban hasznos, figyelemre és megfogadásra méltó írását. (A szerk.)

magyarosítás (a családnév-változtatás egyik fajtája). Igaz, hogy ez nem kötelező, de meg lehet változtatni a sértőnek talált és a túlságosan gyakori családnevet is, pl. *Nagy*, *Tóth*. A svédben például megjelent egy olyan ajánló névjegyzék, amely elő- és utótagokat tartalmaz. Ezek bármely változatban kérhetők névváltoztatásként. Régen volt olyan nyelvűvelő vélemény, hogy idegen eredetű családnév mellé nem illik magyar eredetű keresztnévet adni. Ezt ma egyáltalán nem fogadják meg. (Lásd a telefonkönyv neveit.) Néha előfordul az idegen eredetű családnév magyarossá formálása, pl. *Oltványi* < *Altwein* (őbortermelő vagy -eladó), *Páskándi* < román *Pașcand*.

Mint más nyelvekben, a magyarban is rendkívül megsaporodott a mozaikszók (betűszók és szórövidítések) száma.

Ennek oka az, hogy a mondatok és a szókapcsolatok egyre hosszabbodnak. Ilyenek: MÁV, FTC, MTK, idegenből WHO (Egészségügyi Világszervezet); ezt egyébként magyarosan ejtjük. A mozaikszók használata a fiataloknál gyakoribb, mint az időseknél.

Az utótag-rövidülés is gyakori, pl. *cselló*, olaszul *violin-cello*. Ez a szóalkotásmód a becenevekben még gyakoribb, pl. *Zsóka* < *Erzsóka* < *Erzsébet*. Ez egyébként az egyetlen olyan becenev, amelyben a keresztnévnek csak egyetlen hangja marad meg, a *zs*. Olykor ezek a mozaikszók a köznyelvi szókinccs részévé válnak, pl. *metró*, *taxi*. Az idegen szavak rövidülése is előfordul, pl. *dinó* (dinoszaurusz), *diszkó* (diszkotéka), *infó* (információ). A mozaikszavakkal rokon a *IV/A* stb., amely ma a középiskolai osztályokat jelzi. Ezt 1945 előtt úgy ejtették, hogy *negyedik á*, ma úgy mondják, hogy *negyedik ā* (hosszú a).

Vagyis: változnak az idők, változik a nyelv.

Valentin napjától Péter-Pál-napig

Az utóbbi néhány évben új szokás kezd divatba jönni, főként a fiatalok körében. A latin *Valentin*, azaz magyarul *Bálint* napján (február 14-én) a lányok, fiúk apró ajándékokkal kedveskednek szeretteiknek. A plakátok, reklámszövegek, hirdetések jó előre felhívják a figyelmünket: „Ajándékozzon ékszereket kedvesének *Valentin* napra!"; Minden árucikket kedvezményesen vásárolhat nálunk *Valentin* Napon! „Tegye az ünnepet szebbé virággal *Valentin*-napon!” A látható helyesírási bizonytalanság miatt érdemes talán kissé elidőznünk a címbeli példánál.

A külön- és az egybeírás egyik fogós kérdése, hogy mi a teendőnk, ha egyelemű vagy kételemű személynévhez hozzákapcsolunk egy köznevet. Első lépésként mindenkor azt kell tisztáznunk, hogy milyen a nyelvtani kapcsolat pl. az *Ohm*, a *Mozart*, a *Maupassant* és a *törvény*, a *szimfónia*, a *novella* szavak között. A nyilvánvaló szoros összetartozást (ezek jelölésen birtokos jelzős szóösszetételek) kötőjellel érzékeltetjük: *Ohm-törvény*, *Mozart-szimfónia*, *Maupassant-novella*. Értelmezésük pedig: Ohmnak a törvénye, Mozartnak a szimfóniája, Maupassant-nak a novellája. Ebbe a sorba illeszthető be a *Valentin-nap* (*Bálint-nap*), a június 8-án tartandó *Medárd-nap*, sőt a *Péter-Pál-nap*, mert ez a nap az adott nevet viselő férfiak névnapja. Ennek megfelelően nem fogadható el a másik két fenti, hibás írásmódú szóösszetétel különírva, csak abban az esetben, ha *Valentin napjáról* vagy *Bálint napjáról* beszélünk. Ezek ugyanis már szóösszetételek, nem pedig összetételek. Kiváltképp rossz a *Nap* szó nagy kezdőbetűje, mert helyesírási szabályzatunk 145. pontja kimondja, hogy valamennyi társadalmi, családi, illetve vallási ünnepünk nevét – lévén ezek köznevek a magyar nyelvben – kis kezdőbetűvel írjuk.

Márciusban a tavaszt, a meleget a *Sándor-nap*, a *József-nap* és a *Benedek-nap* hozza. Ha pedig *Medárd-napon* esik, a néphit szerint még negyven napig esős időre kell számítanunk.

Bozsik Gabriella

Megélhetési bűnözés

Halljuk, olvassuk az új szószervezetet, és elgondolkozunk. „Nem hallott a *megélhetési bűnözés* drámai elterjedéséről?” – teszi fel a kérdést a cikkíró. Idézzük csak fel, milyen szerkezetekben használtuk eddig ezt a két szót! Sokszor voltak már *megélhetési gond*-jaink, *nehézség*-eink, *problémá*-ink, de aztán valahogy rendbe jöttek a dolgok. Beszéltünk *fiatalkori bűnözés*-ről, *felöltői bűnözés*-ről. Aztán egyszer csak azt vettük észre, hogy egyre gyakoribb lett a *bűnözés* szó, csak így egyszerűen, minden jelzős szerkezet nélkül.

Később a nyelvhasználók leleményességét igazoló jelenségként megjelent az új szószervezet: *megélhetési bűnözés*. Pedig a Bánk bánban Tiborc még ezt mondja: „...nem ért még a lopáshoz ősz Tiborc apátok.” Az ember tragédiájában pedig Ádám ezt kérdezi a tudóstól a XII. színben: „Mondd, mi hát az eszme, / Mely egy ily népbe egységet lehel, / Mely, mint közös cél, lelkesíteni tud?” – A tudós válasza: „Ez eszme nálunk a megélhetés. / Midőn az ember földén megjelent, / Jól bérházott éléskamra volt az: / Csak a kezét kellett kinyújtani, / Hogy készen szedje mindazt, ami kell. / Költött tehát meggondolatlanul, / Mint a sajtféreg, s édes mámorában / Ráért regényes hypothesisekben / Keresni ingert és költészetet. / De már nekünk, a legvégső falatnál, / Fukarkodnunk kell, általlátva rég, / Hogy elfogy a sajt, és éhen vesszünk.” Ezt nem akarjuk, így hát kitaláltattam a *megélhetési bűnözés* mint új megnevezése annak a jelenségnek, amely terjedőben van, és egyre ijesztőbb méreteket ölt: fedőneve lesz a kábellopásnak, ércszobrok megcsonkításának, a terménylopásnak a mezőről vagy a szomszéd kertjéből; vagy az ez ellen elektromos árammal védekező „tudatos” gyilkosságok.

Így tükrözi közállapotainkat a nyelvhasználat 1998-ban.

Graf Rezső

A közös nevező

„Helószia terivagyokmivan?” Nagy baj, az van! Futótűzként (t)erjed a nyelvhasználatban az ilyen bemutatkozás, egy rövid parola után a lazán odavetett keresztnév – jó, ha a teljes, nem pedig a becenév. Az egyik tábori vetélkedő szomorú tapasztalata volt ez a „kereskedelmi” stílusú önzonosítás. A versenyzők zöme így szóla: „András vagyok, Kata vagyok.” En nem – mondanám legszívesebben az ilyenre, én csak „ki-vagyok”.

Profi finnyás lennék, vagy amatőr nyelv-művelő? Netán kekeckedő tanár bácsi? (Szia. Tanár bácsi vagyok.) Lehetne ostorozni az imigyen bemutatkozókat, de tény, hogy eltanult formáról van szó, a televíziós kvízshow-k, rádiós telefonos játékok egyértelmű hatásáról. „Sziaolivagyokszevasz-zolimivannincssemmelhagytamalevelibékám-tényilegtényilegevsziasziakivagyibéla-vagyokmivantaláltamegylevelibékát...”

Akad persze szituáció bőven, amikor jobb, ha még a keresztnévünk is inkognitóban marad, de ha lehet, nevezzük teljes nevén a gyereket, az nem kivagyiság. Főleg egy rádióstól. E rövid nyelvöltés végén tanulságul vagy illusztráció gyanánt Radnóti-tól: „En én vagyok magamnak, / s neked én te vagyok. / S te én vagy magadnak, / két külön hatalom.”

Szia. Herczeg Zsolt vagyok.

Herczeg Zsolt

Nyelvi gyöngyszemek az Életből ellesve, nem is csak anyanyelvünkön

Nyári rendőrök lovon és motoron

Tudósítás a Népszabadság 1997. június 11-i számából.

Alcime: Az idén már az idegennyelv-ismeret sem lesz számukra akadály (!)

Bizony, 1997-ben már régmúltba tűntek azok az idők, amikor egy nyugati nyelv ismerete automatikusan kémgyanússá tette az egyszerű embert, s dehogyan is vették fel azilyent a rendőrség kötelekébe! Persze, a tudósítás nem is arról akar szólni, hanem arról, hogy a nagy idegenforgalmi szezonban nyelvet tudó egyetemisták, főiskolások mint segédrendőrök fogják segíteni az utcai rendőröket az idegenek eligazításában. Elvileg még az is lehetséges, hogy a fenti alcím magukra az idegen nyelven megszólaló külföldiekre vonatkozik, de akkor is sántít.

Sikeres texasi tehénklónozás

Tudományos hír a Népszabadság 1998. január 21-i számából:

„Texasi tudósok bejelentették a skót bárány-pár Polly és Molly után nekik is sikerült egy tehént klónozniuk. Sic! (Vagy sic!) Az írásjelek teljes hiánya a „királynőt megölni nem kell...” kezdetű régi nyelvtani példamondatra emlékeztet, a *tehént* szó azt mutatja, hogy a klónozott állatot más ragozás illeti meg, mint a hagyományos módon keletkeztetett. De mindez eltörpül azon információ mellett, hogy a kétségtelenül talpraesett két bárányka már lepálpalta a tudós biológusokat a tehénklónozás terén. Szép, hogy a texasi tudósok elismerték Polly és Molly prioritását, elmentésben egyes kollégáikkal, például az AIDS-vírus francia és amerikai felfedezőivel.

Központi központ?

Egy új, II. kerületi, Horváth utcai irodaházban múmárvány tábla: CENTRAL BUSINESS CENTER. Ez a kis angol felirat a központokról engem egy dűledező mecsekalji kocsmá ajtaja fölé tett jelszóra emlékeztet, amelyet a 40-es évek elején, kirándulásaim kezdetén vagy végén sokszor elolvastam: „Itt a világ közepé kinem hiszi jöjjen be!” Az idő és a haladás nem áll meg: az ócska kocsmából „vadi” új bankok és biztosítótársaságok lettek, a magyarra emlékeztető nyelvből angol lözong, csak a nagyképű butaság a régi.

„Civil kurázi” – vagy más?

A minap a kies erzsébetvárosi mellékutcákban járva a kapukra ragasztott kis hirdetményekre figyeltem föl. Feltűnő címfeliratok: VESZÉLYES HULLADÉKGYŰJTÉS! Már kezdem gondolkodni, hogy íme, a romló közbiztonságban már a hulladékgyűjtés is veszélyes tevékenység lett, netalán maffiak veték kezükbe az ügyet, és a betolakodókat megverik, esetleg meg is ölik? Szerencsére tovább is olvastam a felhívást, és azt találtam, hogy egy gyűjtőhelyet létesítettek a veszélyes hulladékoknak, amelyekről így környezet-szennyezés nélkül megszabadulhatunk. Ezzel tehát senkinek a veszélyeztetettsége sem nő, inkább csökken. Kár volt a címben ijesztgetni.*

Hajdu Ferenc

* Inkább alkalmazni kellett volna a több mint negyvenéves „mozgósabályt”: *Veszélyeshulladék-gyűjtés*. Vagy birtokos szerkezettel írni: *Veszélyes hulladék(ok) gyűjtése*. (A szerk.)

A magyar nyelv az ezredfordulón

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség közös levélben fordult a világ magyarságának olyan jeles személyiségeihez, akik íróként, művészként, tudósként, politikusként felelősek és felelőséget is éreznek nyelvünkért. Három kérdést tettünk föl nekik azzal a nem is titkolt céllal, hogy válaszaikat lehetőségeinkhez mérten közzé is tesszük. Felkérésünknek több mint húsz megkérdezett készségesen eleget is tett. Közülük néhányan nem írásban küldték el válaszukat, hanem munkatársunkkal való személyes találkozás során, hangszalagra rögzítve fejtették ki véleményüket. Ez utóbbiakat az érintettek hozzájárulásával – sőt részben kérésükre –, bizonyos fokig az arányok kedvéért is, helyenként némileg meg rövidítettük, feszesebbé tettük.

A két kezdeményező szövetség lapja, az Édes Anyanyelvünk és a Honismeret 1998. júniusi számában megkezdte a beérkezett válaszok közzétételét, mégpedig úgy, hogy a rövidebbeket a kisebb terjedelmű Édes Anyanyelvünk, a hosszabbakat a Honismeret jeleníti meg. Lapunk most folytatja a beérkezett válaszok közzétételét.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség ezúton mond nyilvánosan is köszönetet mindazoknak, akik a felkérést elfogadták, és értékes válaszaikkal megtiszteltek bennünket, megtisztelték lapunkat.

A feltett kérdések:

1. Milyen közvetlen élményekből táplálkozik anyanyelvi tudata, anyanyelvéhez fűződő kapcsolata?
2. Ön szerint veszélyben van-e anyanyelvünk, és ha igen, mit kell tennünk védelmére?
3. Milyennek látja a harmadik évezred küszöbén az úgynevezett kis nyelvek és általában az anyanyelvek helyzetét és jövőjét?

Czigány György író, költő, szerkesztő

Erős várunk az anyanyelvünk?

1. A napokban halt meg édesanyám. Fájdalmas, hogy aligha tudnám megfogalmazni: milyen élmények kötnek hozzá... Hasonló bajban vagyok az anyanyelvvel is. Szeretem, mint anyát és gyermeket. E nyelv: én vagyok. Anyanyelvi tudatom a számomra adatott lelki-testi otthonhoz, hazához való természetes hűségéből él; szellemi létem csak magyarul mondható tartalmait tárja fel, őrzi meg. Költő számára saját hangszer is a nyelv: kifejezés, teremtés, megmaradás reménye. Kiáltásnak vagy hallgatásnak egyaránt csak ez a nyelv adhatja meg hitelét. Zeneként, hiszen – Kodály szavával – a zene beszél, a nyelv pedig zenél, s nemcsak a felszíni jó hangzás (hangtani, szinte hangszerelési) szépségek éltetése révén, hanem mély, szerkezeti erők, tartalmak sugározójaként. Kodály nyelvészeti tanulmányai, nyelvvédő írásai, előadásai időszerűbbek ma, mint voltak negyven vagy hatvan évvel ezelőtt! És Németh László intelmei is! Nem mindegy, hogy a szó, amit a Rádió szétfolyat, kanális-e, vagy artézi forrás... Nem mindegy, hogy a különböző képi és akusztikus eszközök sokmillió sokszorosításban miféle fizikai-lelki fortissimókat sugároznak. Holott a rádió, tévé felerősítheti a jót is: szólhat (Babits-vers címét idézve) verssor az utcájában... Millióknak szánt eszközök hatalmi harcainak verki-zsivajába lehet és kell halk, szép beszédet, suttogást keverni...

Rádiós, televíziós munkám során, szóra készítetve Kodályt, Ottlik Gézát, Weörest, Pilinszkyt, Borsos Miklóst, Cs. Szabót, – vagy közvetítve Bartók hamvainak hazatérését, a pápa látogatásait, mindig arra törekedtem, hogy nyelvünk gyönyörű lehetőségeit (nemcsak költői művekben) a napi tudósítás, tájékoztatás formáiban is képes lehessenek használni. A pontos kifejezés igénye, a mondánivaló igazsága teremti meg azt is, amit a nyelv szépségének természetes öröme ad. Kosztolányi, Babits, Márai, Illyés! – mennyi nagyszerű védőbástyája (művek által éltetője) van nyelvünknek. Kodály „megkésített me-

lodiájával” eleven, erős múlt támad fel a mában, megújítva a jelent. Babits-mondat az Ezüstkor egyik tanulmányából: a humanista nem azért nyúl vissza a régihez, mert sokallja az újat, hanem mert kevesli... Nincs is más élő művészet, mint kortárs művészet: csak ennek nagyobb részét évtizedekkel, évszázadokkal ezelőtt teremtették meg alkotóik.

Költőként megélhettem könnyen azt, amiről Heidegger ír: a művészet életbevágóan fontos feladata, hogy feltárja a létezelést. A költői nyelv gyökerei magába a létbe nyúlnak. A nagy alkotók a létnek lesznek őrői. A nyelv lényege a lényeg nyelvivé válik.

2. Az írott és beszélt nyelv artézi kútja – úgy látszik – néha elapad. Szemét kerül a sodrába, hulladékok sűrűjén át szivárog. De türelmesen tisztul s tisztít. Akár a nép finommá érlelt ítélő s megőrző ösztöne, amely évszázadok során át dalai közt úgy végzi el a tisztító, válogató munkát, hogy mindig a nemeset, az értékeset élteti tovább... De az üzleti szellem, az alja-reklám, idegen hatások erőszakával szemben védeni illik anyanyelvünket. Mint gyermeket a megrontótól.

3. Babits Mihály szavát elég idéznem: „Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét! De mily balga volnék, ha ugyanakkor más színt, más kincset el akarnék venni vagy meggyengíteni!”

Ha nagy országok hatalmas nyelveinek írástudói föl nem ismerik: elemi kulturális érdek, maguk védelme a kis nyelvek megőrzése, éltetése, akkor erkölcstelen és értelmetlen szorgos működésük.

A magyar nyelv az ezredfordulón

Határ Győző író, költő

Vigyzóknak a vártán

Szerencsés ötletek bukása és útfélen-hagyatása olyan jelenség, amelyről ritkán számol be a tudománytörténet, s legfeljebb mint kuriózumot méltatja megörözsére. Ilyen volt Goethe tüneményes színelmélete, ami tévedésnek bizonyult; és alighanem ilyen Chomsky nyelvelmélete, amely legjobb esetben félgazság, avagy az útszéli igazság megközelítése. Hogy a nyelv potenciálisan „velünk született” adottság, hiszen érző-mozgató pályái az idegrendszerben mintegy adva vannak; vagyis olyan, mint az optikus reflexív, amely potenciálisan biztosítja a látást; avagy a szívizom innervációja, amelyet nem kell „megtanulni”, csupán megindítani kell. Tüneményes ötlet, amely nem állja ki a neurológus laboratórium próbáját. Mert félíg-meddig igaz ugyan, hogy a beszéd nagyjából ugyanazokat az afferens szárazakat mozgósítja, de valójában a fonémaképzéshez az egyes nyelvek a szájuregget-orrureget, a garatot, a hangrészt stb. nem ugyanúgy s nem azonos mértékben használják – van, amelyik kihagyja ezt, másképp rezonáltatja a mellkasi légzékelyt stb., stb. Vagyis ami a nyelvek idegéleti letétjét illeti, az igénybe vett pályáknak csupán részleges átfedéséről beszélhetünk, teljes kongruenciáról nem. Nincs szó velünk született, szervült potenciális pályákról, amelyekbe a nyelvet a gyermek kényelimesen behelyezze, csak épp ki kell keresnie mélyérzésein, hol helyezkedik el a nyelv, s ha rátalál akaratlagos innervációra – már mindjárt angyalán gögicsél a kis aranyos; nem; van bőven mit tanulnia, tapasztalnia; mivel játszadoznia.

Ami halál kár, mert ha Chomsky elmélete igaz lett volna, könnyebben „visszataláltunk” volna arra a Babel előtti, paradicsomi nyelvre, amin az emberiség – „bűnbeesése” előtt – beszélt, s amely állítólag azonos volt az angyalok nyelvével. De hogy volt ilyen nyelv, és nagyratörő toronyépítésünk előtt jóvalisan szót értettünk volna az órálló angyalokkal, az annyiban rokona Chomsky elméletének, hogy ez is tüneményes gondolat, s oly megvesztegető, hogy nehezen szabadulunk tőle. Ez a téveszmé természetesen bibliai eredetű, s aki tudja, hogy a *Consensus Gentium*ok kapcsos bibliája az emberiség tiszteltreméltó tévedéseinek becses lajstroma, nem fog csodálkozni rajta.

Váltig kézenfekvő gondolatnak látszott, hogy nyelveink egyetlen „önsnyelvből” szaporodtak szóródással-osztódással, szanaszerte szakadással, s hogy valaha voltak pátriárkák, akik ezt az „önsnyelvet” beszélték. Az igazság ennél sokkal gorombább, ridegebb. 20 000 évvel ezelőtt – amikor a bolygó lakossága nem haladta meg a 80 milliót – 15 000 volt az élő nyelvek száma; egy-egy nyelvet 600–1200 ember beszélt. Hol összeolvadtak, hol eltűntek-kivesztek; a rohamos „elfogyást” nyelvcsaládok kialakulása – lelassulás – követte, s i. sz. 1500-ra kb. 7500–8000 lehetett a beszélt nyelvek száma. Ma, a Föld lakosságával 6 milliárd fővel emelkedőben és 6000 beszélt nyelvünkkel, némi adatkihosszabbítással már jóslatokba is bocsátkozhatunk. A nyelvek eltűnése ismét felgyorsult: darwini szörnyek módjára a nagy nyelvek „megeszik” a kicsiket. A nyelvészek kristálygömbje szerint i. sz. 2100-ra kivész a beszélt nyelvek fele; ez a 3000-es nyelvállomány 2200 tájékon 500-ra csökken.

Ki ne tudná, hogy a mi 6000 „beszélt” nyelvünk közül kb. 1000 menthetetlenül kivészóban van; Ausztrália 200 bennszülött nyelve közül 135-öt tiznél kevesebb személy beszél, s ebből 35-öt az utolsó, akinek nincs kívül „szóba állnia”; vele a nyelv sírba száll. A két Amerika 100 törpe nyelvet 300-nál kevesebben szolgáltatták; Új-Guinea árnyék-nyelveit alig 150 személy őrizgeti a fejében. A Csendes-óceán Vanuatu-szigetén él az utolsó nyelvtenője az aore nyelvnek, aki egyúttal a sziget utolsó lakója.

Vannak „feltámasztott” nyelvek, amilyen a velszi vagy az ír: tenger pénzrel, politikai propagandával, túzzel-vassal, ultrasonizmussal és sok-sok önhitegetéssel tanítják, életre keltik az iskolában, színpa-

don, tévén, az éter hullámain. Aki benne él, annak a „szent reménység”: a kivüállónak olyan, mint az a mestergerenda, amin csak a vak nem látja, hogy az imádság tartja.

Hogyan védjük meg édes anyanyelvünket? Azt a nyelvet, amely a rajongónak az Üdvösség Nyelve s az, melyen kimondatott a világteremtő bibliai *fiat?*... Amilyen a filozófus lemérheti a mondhatóság határait, s nincs olyan újráfogalmazása a bölcsélet öbörának, amely ne férne bele magyarai tömlőibe? S még annak is, aki titkon számon tartja félíg-begyökerezett nyelvújításai ingadozását, ismeri zsenességét és sínyli limitációit, még az is tudton-tudja, hogy azt a belső monológot, amelyet óvodás korában elkezdett, a halálos ágyán is azon a nyelven fogja befejezni lefagyó elméjében? Hogyan védjük meg kincsünket, az anyanyelv idiómáját, mely csak nekünk a bűvés szeszám, a világnyelvek cápiának a martalék csupán...?!

Vajha tudnám. Amit tudok, nem sok: a nyelvromlás oly elemi erejű, hogy a germanizmusok írtása, a nyelvi higiéné, a kínos tisztálkodás lepatnáról; ha nem akarsz „archaikus”-nak, ásatagnak hatni, be kell hódolnod, s farkasnak állnod a farkasok közé. A tapasztalat mondatja velem: találkoztam olyan fiatal íróttársal, aki már nem is értette, mit akarok vele, s mit okvetlenkedem a kifogásaimmal: a vérkeringésében volt a szlávizmus, a germanizmus. A nyelvi tetvéskedés, a dudva írtása rózsakertünkben: pótcselekvés. Nyulgatépités a világtegerekről betáncoló széltőlcsér ellen.

S hogy vajon mi lesz a sorsunk a nyelveket berágó vízőkben? A nyelvészek szerint mi odartartozunk a „veszélyeztetett, mégis esélyes” nyelvfélések közé. Elvégre mi nem fogadtuk meg Széchenyi tréfásan (s ki tudja, mi céloztos édes rejtélyes-tréfásan) odavetett sziporkáját a magyar írók-költők plénumának: mi volna, ha felhagynának a „nép nyelvének” erőszakolásával, s helyette megírnák remekműveiket németül, ahogyan a birodalomban minden művelt ember beszél...? Mi kitarítottunk a „nép nyelve” mellett; amiből irodalom született. S míg – azon az áron, hogy anyanyelvünk eltűnt a történelem súlylyesztőjében – az angol irodalom színe-java remekeit írek és velszerek írták, nekünk megvan az az előny, hogy nem úgy, mint az ír-keltát vagy a velszít, mesterségesen kell életre keltenünk, a mi édes anyanyelvünk nagyon is él. Bizom bendőjének benyelő képességében, hogy szervüljön benne az idegen elem, és bizton hiszem, hogy nyelvi találatok kiöltésében, szoképzésben, fogalomalkotásban, terminológiában eleget tehet a 21. század kihívásainak. Aki úgy van benne, hogy beleszületett a mokuskerékbe, az mi egyebet tehet, s én is: *on ne chátie que son dieu*: korholom-istenitem szent anyanyelvünket, ami Minden Tudományom, s átpártolni más nyelvekhez amilyen képtelen vagyok, oly kevéssé szándékom. Tudom, egyesek felróják nekem, hogy oszientatív dítribust pengetni, ódat zengeni az Anyanyelvhez elmulasztottam; szerencsére ismét mások tudni vélik, hogy egész életművem alig egyéb, mint nagy térdregeggéssel ehhez az én Edesemhez való szerelmevallás.

De hogy beletartozunk-e abba a 300-ba, amelyek képesek lesznek megkapaszkodni a készülő nyelvi viharban – hisz addigra alighanem odavész jó néhány, ma bálványként megimádozott „közmegegyezés”, és tovább szugorodik a Tiszteleibeli Téveszmék és *Consensus Gentiumok* lajstroma: mi lesz velünk i. sz. 2500 táján, amikor a matrikulált nyelvek száma az egész világon félezerre csökken? A tudós nyelvész, akitől ezt meg akartam kérdezni, nem mert találokni velem; a magam igen messzire látó, de silányka-kicsinyke kristálygömbje pedig csak a kavargást mutatja, s a fürkészéshez való képernyős kontaktlencsém meg igencsak homályos.

Kántor Lajos

irodalomtörténész, kritikus

Gyakorlat teszi

Az én anyanyelvi – magyar nyelvi – gyakorlatom állítólag a második kimondott szóval kezdődött, az első ugyanis a családi emlékezet szerint németül szült: „Komm”. Ennek a német kezdésnek korántsem „eurointegrációs”, nem is származási okai voltak (bár anyai felmenőim alapján lehetett volna), sokkal egyszerűbb a magyarázat: erdélyi szász lány vigyzott ránk, növeimrem és rám, nyilván öt utánoztam a szülem által másként elképzelt megszólalásomkor. (Akkor még, hatvan évvel ezelőtt, a szász lakosságából ilyen szolgálatra is futotta, példának okáért Kolozsvárt.) A folytatás annál „tisztább” lett, a németesség csak meglehetősen későn és vékonyan ragadt rám, egyetemista koromtól kezdve, mindig is az angol (az így-úgy megtanult, időszakosan viszonylag keveset gyakorolt angol) mögött maradvra. Es még inkább elmaradvra a romántól, amelyet (az orosz mellett) az iskola sulyolt – főképpen azonban a hétköznapi élet, a hivatal, a hivatás, amennyiben a szerkesztői munkát és a vele járó feladatokat, többek között a kapcsolattartást a román íróttársakkal ez utóbbi kategóriába lehet sorolni.

Vagyis én, ha a nyelv gyakorlásáról beszélék, meghatározóan magyar anyanyelvemre gondolok – szóbeli vagy írásos szövegelemésem más nyelveken mindig is alkalmi jellegűek voltak, nemegyszer előzetes fordításhoz igazodtak. Ezzel persze nem büszkélkedni akarok, csupán tényként állapítom meg. A nyelvromlás veszélyét így is néha a saját beszédemen is tapasztalom, és ilyenkor megjídek; akár román köznyelvi behatás, akár az amerikai reklámozás vagy pesties fordulat tudatosodik bennem hirtelen, rádöbbenek, hogy másokat, kevésbé védetteket a folyamatos kísértések milyen nyelvi zürzavarba taszítanak.

Visszatérve a kezdetekhez (a második szóhoz), alighanem az apai örökség játszotta a döntő szerepet (magyar) nyelvi tudatom alakulásában. Olyan szülői figyelmeztetésre nemigen emlékszem, amit apám a századelő Eötvös Kollégiumából, neves nyelvész professzoraitól hozott volna magával Kolozsvárra – annál inkább az ő dési otthonából származtatható népdal- és zsol-tárekléseinkre, bár sem a népi műveltséghez való tartozás, sem a vallásos nevelés nem volt nálunk „program”, a Király, a Farkas vagy a Mikes Kelemen utcában. A kötődés oly természetesnek számított, mint ezek az egykori kolozsvári utcanevek. Így kötődtem (az utolsó lehetséges pillanatban, az átalakítás-megszüntetés előtti tanévben) első gimnazistaként a Református Kollégiumhoz, ahol még magyartanárom lehetett Brüll Emánuel, Szabó T. Attila atyai barátja. Tőle, a kollégium tanári könyvtárának tekintélyes örétől kaptam olvasásra Kemény Zsigmond regényeit, melyek akkoriban a diákkönyvtárban nem voltak hozzáférhetőek. Az egyetemen, a Bolyain pedig magától Szabó T. Attilától tanulhattam nyelvtörténetet, Szabédi Lászlótól az irodalmi nyelv történetét – vagyis egyszerre irodalomban és nyelvben való gondolkodást. (Illene említenem tanáram között többeket is, de az már egy más kategóriába tartozna – noha halátlanság volna elfeledkezmem a tőlük hallottokról.)

Mégis, azt hiszem, a primér élmény a legfontosabb, kevésbé tehát az órákon eltanulható. Már ha szabad primér élménynek mondani a „másodlagosat”, a versbe, novellába, regénybe, esszébe, drámába sűrített írói szót. Én így olvastam Móricz Zsigmondot, Adyt, Kosztolányit, Ta-

A magyar nyelv az ezredfordulón

a nyelvet

mási Áront, Illyés Gyulát, József Attilát, Szabó Lőrincet, Weöres Sándort, Juhász Ferencet, Nagy Lászlót. És érdemben csak ezután találkoztam a székely népnyelv helyi változataival (bár diákársaim egyikének-másikának „á”-zását folyamatosan csúfolhattuk), Kalotaszegen pedig tartósabban jutottam közel a nyelvjáráshoz.

Anyanyelvi tudatom megnyílvánulásának talán fő területe maig a szerkesztői gyakorlat. Ez az a nyelvőrség, amelyet ma is elfogadhatónak, sőt szükségesnek vélek – és amelyet kedves idősebb és ifjabb kollégáimtól is elvárnék. Sajnos, tapasztalatom szerint kevesen vannak (Erdélyt, a Felvidéket, Délvidéket, Kárpátalját és Magyarországot összeadva), akik ezt az odafigyelést vállalják – akik a nyelvromlást lapjaikban igyekeznek csökkenteni, akadályozni.

A nyelv, a beszélt és írott magyar nyelv romlása ugyanis letagadhatatlan tény. Csak a levéltárakban, könyvtárakban, hangtárakban őrzött forma van viszonylagos biztonságban. Amikor az anyanyelvünket fenyegető veszélyről szólunk, akkor két dologra gondolunk: a belső romlásra, nyelvromlásra egyrészt, másrészt a beszűkülésre, a magyar nyelvet beszélők számának csökkenésére. Mindkét folyamattal szembe kell nézni – országhatároktól függetlenül. Persze, a fogyás látványosabb, fájdalmasabb Magyarországon politikai határain kívül, kisebb-nagyobb szörványokban, már csak azért is, mert ez a magyar kultúra hatványozott visszaszorulásával járhat. A közöny azonban a tömbmagyarság nyelvét is fenyegeti, és ennek is értékvesztés lehet a következménye. Egyre többen teszik szóvá, hogy az európai integrálódás igénye, a nyugat-európai és az észak-amerikai civilizációs körhöz való közeledés akkor hozhat igazán emelkedést a magyar nemzetnek, ha ezt össze tudjuk egyeztetni saját hagyományaink javával, az önbecsüléssel. Bizonyára meg kell tanulnunk közlekedni ebben az utazásra és tömegkommunikációra épülő ezredvégi világban s az új évezred kezdetén, ám azt elfeledni, ami egymással, a magyar nyelvet beszélőkkel, a magyar kultúrában felnövekedettekkel összeköt – lelki és szellemi szegényedéshez vezet.

Az egészséges, nemzetit és egyetemes emberit összetartó egyensúly azonban nem valósítható meg tiltásokkal – amint azt egyesek képzelik –, hanem csakis állítással, mégpedig példaállítással. Ilyen lehetőség kibontakoztatását látom a SZÓ-TARTÓ mozgalomban, amelyet az Anyanyelvi Konferencia ernyője alatt indítottunk el, elsősorban az iskolás korú fiatalokra és különböző foglalkozású (tehát nem kizárólag tanár) nevelőkre számítva. A szótartás ebben az összefüggésrendben a magyar nyelv megtartását is jelenti természetesen, de annál többet kell jelentenie: a hagyományokat tudatosító korszerű gondolkodást. Tehát nem bezárkózást önkörünkbe, elzárkózást a más nyelvekben, más kultúrákban teremtett értékektől, hanem a magunkénak a hozzáadásával, szavunkat, önbecsülésünket őrizve történő építkezést a népek versenyében, az egyelőre aligha lankadó egységesülési törekvések is tudomásul véve.

Ma mindenki az angol nyelv (az amerikanizmus) világhuralmáról, e nyelvi-kulturális civilizációs hegemonia hovatovább kizárólagossággá

Nagy Károly szociológus, egyetemi tanár

Veszélyeztetett nyelvünkről

1. Nyíregyházán születtem, ott végeztem el a tanítóképzőt, ott és a baranyai Erdősmeckén voltam tanító 1956-ig. A forradalom leverése után az Egyesült Államokban 1960-ban hétvégi magyar iskolát alapítottunk, amelynek 25 évig egyik tanítója voltam. A Magyarországon kívüli magyar nyelv- és kultúramegtartás és -művelés támogatására a hatvanas évek végén egyik kezdeményezője voltam az Anyanyelvi Konferenciának, ma társelnökéül igyekszem előmozdítani céljai megvalósítását.

2. Magyar anyanyelvünk Magyarország határain túl ma mindenütt veszélyeztetett helyzetben van. Néhány példa: Romániában az 1992-es népszámláláskor a lakosság 7,1 százaléka vallotta magát magyarnak, de a magyar anyanyelvűn tanuló óvodások aránya csak 6,5, az általános iskolásoké csak 5,1, a gimnazistáké meg csak 4,4 százalékos volt (HVG, Bp., 1996. március 2.). Szlovákiában az 1994–95-ös tanévben 101 ezer magyar nemzetiségű diákból csak 75 ezer tanult anyanyelvén, vagyis minden negyedik magyar fiatal szlovák iskolába járt (HVG, uo.). A délvidéki magyar gyermekeknek több mint harminc százaléka nem tanult anyanyelvén (Magyar Nemzet, 1995. július 17.). Az Egyesült Államokban az 1990-ben magát magyar származásúnak valló 1 582 302 embernek mindössze 9,35 százaléka, vagyis csak 147 905 ember jelentette azt, hogy otthonában magyarul (vagy magyarul is) beszél, 32 098-cal, 17,83 százalékkal kevesebben, mint 1980-ban (Hitel, 1993. aug.).

Veszélyeztetett helyzetű magyar nyelvünk védelme érdekében a következőket tartom a legfontosabbnak.

Család. Minden lehető módon támogatni a családok, otthonok magyar nyelvhasználatát, nyelvtanítását hajlandóságát, képességét. „Kultúrát nem lehet örökölni – írta Kodály Zoltán. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.” Tegyük hozzá: megszerzi, ha előbb kincses örökségként a szüleiktől szeretettel megkap-

dagadásáról beszél. Ha az emberiség – és persze a mi térségünk – adni fog magára, mindent meg kell tennie, hogy saját külön-külön („kisnyelvi”, „kis művelődési”) nagy értékeit ne hagyja veszendőbe menni. Ne hagyja, hogy oda jusson, ahová napjaink tévénézői jutottak: mármár elsüllyedéshez az amerikai kommerszfilmek áradatában. A gondolkodás- és látásmódbeli, a nyelvi elszegényedéshez. Az érzelmi „egységesüléshez”. Ami az amerikai, az angol, a spanyolt, a franciát, a németet, az oroszot – és persze a magyart, a lengyelt, a csehet, a román, a szlo-

va hozzá a nyelvi és kulturális alapokat. Tiszteletreméltó felelősségük, hogy megadják. Segítsünk, hogy megadhassák!

Iskola. Mindenütt csökken, sorvad a Magyarországon kívül élő mintegy ötmilliónyi magyarság alap- és középszintű oktatási intézményeinek száma, működési lehetősége, képessége – egyeteme pedig egyáltalán nincs. Minden lehetséges helyi, országos és nemzetközi, politikai, emberjogi és gazdasági, egyházi, társadalmi, tudományos és kulturális forrást, keretet, adottságot, lehetőséget és jószándékot mozgósítanunk kell a magyar nyelv és kultúra oktatásának minden szinten való fejlesztésére, kibővítésére, biztosítására.

3. A harmadik évezred küszöbén a kis nyelvek – és a kis emberi közösségek – helyzete sok helyen ugyanúgy veszélyeztetett, mint a magyar nyelv és a magyar kisebbségi közösségek.

Az egyetlen remény: az emberi jogok érvényesítési, hatályosítási esélyeinek helyenként és időnként biztató fejlődése és a többkultúrájú, a mozaik-társadalmak létjogosultságának növekvő elfogadottsága, a nyelveket és kultúrákat megsemmisíteni törekvő erőszakos asszimiláló törekvések egyre határozottabb elutasítása.

A többkultúrás ember jogként való érvényesítése ugyanakkor küzdelem, szándék, tehát elhatározás kérdése is. Az egyenjogúságot elváró és biztosító, feléltetett büszke patriotizmus, a mi esetünkben a korszerű magyar nemzettudat természetes vállalásáé. Úgy, ahogy Babits Mihály írta: „Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrök magamban minden szint, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét!”

vént is fenyegeti. Én hiszem azt, hogy a mai Európában beszélt nyelvek mindegyikében van olyan erő (más földrészekről, érdemi ismeretek híján, nem merek véleményt mondani), amely megtartja magának polgárait, polgárainak java részét. Aki viszont be akar olvadni, azt úgysem lehet meggátolni szándékában. Esetleg utódai fognak perelni vele, és visszajárnak szülei, nagyszülei hazájába, elhagyott anyanyelvének tájaira – ösöket, egyéniséget keresni. A szót felmutatni akkor már másképp kell. De talán az sem lesz teljesen reménytelen.

A kérdéseinkre kapott válaszok közlését decemberi számunkban folytatjuk. Akkor Galambos Iréneusz, Péntek János és Timár György válaszát adjuk közre. (A szerk.)

HÍREK

A marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Líceum egyik diákjának, **László Rékának** jóvoltából arról adhatunk hírt olvasóinknak, hogy az iskola nyelvművelő köre február 5-én *Szép és kifejező magyar beszéd és helyes nyelvhasználat* címmel kétfordulós csapatversenyt rendezett. Az élménydús és szórakoztató verseny megszervezésében igen nagy része volt **Murvai Éva** magyartanárnőnek. Csak így tovább ezentúl is!

*

A Beszélni nehéz! körök képviselőit és a műsorhoz kapcsolódó egyéni levelezőket hívta meg 1998. március 28-ára baráti beszélgetésre a budapesti *Práter Ének-Zene Általános Iskola* tanára, a helyi nyelvművelő kisközösségnek a vezetője, **Vadász Gusztávné**. A szervezők örömmel nyugtázták, hogy a meghívásra tizenhat helyről érkezett igen jó válasz, még a sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Líceum képviselőitől is. A Práterben nyílt titok, hogy az iskola 1999-ben ismét szeretné megrendezni a körvezetők anyanyelvi napját, hogy az előbb-utóbb hagyományos rendezvénné váljon.

*

A III. *Kresznerics Ferenc országos anyanyelvi verseny* a magyar nyelv hetével egy időben, április 23–24-én zajlott le Celldömölkön. A jók közül is a legjobbak: I. **Németh Andrea**, Tinódi Sebestyén Gimnázium (Sárvár); II. **Székely Júlia**, Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium (Szombathely); III. **Jászai Judit**, Képes Géza Általános Iskola (Szombathely). Szívből gratulálunk nekik, de rajtuk kívül a verseny többi díjazottjának is!

*

Antalné Szabó Ágnes egyetemi adjunktus szervezői buzgalmának eredményeként egy 10–14 éves diákoknak szóló, új országos verseny indult útjára ez év elején: a *Simonyi Zsigmond helyesírási verseny*, amelynek döntője május 23-án zajlott le az ELTE BTK I. emeleti tanácstermében. A részt vevő diákok, az őket kísérő szülők és tanárok, valamint a zsűri tagjai egyaránt ígéretesnek ítélték az új kezdeményt. Várjuk a folytatást!

*

A német alkotmánybíróság is jóváhagyta, hogy az eredeti tervek szerint 1998. augusztus 1-től az iskolákban bevezessék a helyesírási reformot. Az ellenállást kiváltó reform életbe léptetésére azonban meglehetősen hosszú, hétéves türelmi időt szabtak.

*

A Duna Televízió *Csillagjel* című műsorának nyelvi feladványai: b k r t (október 1.), g k l r s v (október 29.), h l s s y (november 26.). Beküldendő a megadott összes mássalhangzóval és tetszés szerinti magánhangzó hozzáadásával alkotott magyar szó. Cím: Duna Televízió, Csillagjel, Budapest, Mészáros u. 48–54. 1016.

Jön a giga?

Kezdetben vala a nagy, a jobb, az utánözhatatlan, majd a nagyszerű, kiváló, máshol nem található stb. Aztán a magyar szavak, kifejezések kikoptak a használatból. A *prima* rövid tündöklése után következett a *szuper* divatja, olyannyira, hogy a nyelvművelők már *szuper*-veszélyről kezdtek beszélni. Az még nem is lenne nagy baj, hogy idegen eredetű, hiszen van jó néhány kifejezésünk a magyar nyelvben is, amelyek a fokozás ilyen vagy olyan mértékét fejezik ki, de az alantabb lévő stílusrétegbe tartoznak, mint a *hulla*, *tök*, *állati*, *marhára*. Egy időben divatossá váltak a *szuper*-rel összetett szavak, de gyorsan el is koptak. Magyarán: a nagyobb, a jobb, az addigitól pozitív irányban eltérő minőséget már újabb (sajnos szintén idegen) szóval kellett kifejezni. A reklám emberei találmányok voltak: jött a *hiper*.

Ám, úgy látszik, ez sem volt elég. Következett hát a *mega*. (Korábban elég volt a *sztár*, *szupersztár* is.) És most álljunk meg! Tétélezzük fel, hogy a gigantománia ezt a határt sem fogja tisztelni, és a mostani *megaszta*-okat is túl kell szárnyalni.

Ha figyelembe vesszük, hogy Magyarország is alkalmazkodott a nemzetközi mértékrendszerhez, az SI-hez, akkor itt rendszertanilag csakis a *giga* következhet. Az igaz, hogy ez görög eredetű szó, de egy átlagos magyarnak más jut róla az eszébe. Elvégre a *gigasztár*-nak az is lehet a jelentése, hogy bírja *gigá*-val. S ha az SI kifejezéseit kimerítettük, akkor megint az utca nyelvéhez fogunk folyamodni? Nem hiszem – még a „lábakat az asztalra” stílus jegyében sem –, hogy efféle reklámmondásokat fogunk hallani: *dögre enném magam belőle*, *állati képes illata van* stb. Ennél még a *mega*- meg a *giga*- is jobb!

Mizser Lajos

HÍREK

Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában címmel rendezték meg július 7–10. között Egerben a XIII. Anyanyelv-oktatási Napokat. Méltatására még visszatérünk.

*

A *Szép Magyar Nyelvért Alapítvány* kuratóriuma 1998. augusztus 27-i ülésén ismét döntött díjakról, támogatásokról. Ezúttal a következő összegekről rendelkezett:

1. Az öt éve alapított Lőrincze-díjra: 170 000 Ft
2. Csángó fiatalok továbbtanulásának támogatására: 110 000 Ft
3. A Beszélni nehéz! rádióműsor jutalmazottjainak támogatására: 48 000 Ft (céltámogatás).

A kuratórium továbbá úgy határozott, hogy az Alapítvány javára átutalt 1997. évi 1%-os SZJA-ból származó 20 420 Ft-ot országos nyelvi versenyek támogatására fordítja.

*

Most Magyarul! címmel kétnyelvű holland–magyar folyóirat jelenik meg **Edwin van Schic** szerkesztésében Hollandiában. A lap rendszeresen figyelemmel kíséri a magyarországi kulturális eseményeket; különösen a nyelvtanulást, illetve a nyelvkarbantartást szolgáló programokat kínál olvasóinak.

*

Beszéd- és íráskultúránk időszerű kérdéseivel foglalkozik az *Egyetemi Fonetikai Füzetek* 24. kötete. A **Bolla Kálmán** szerkesztésében megjelent kötet a 26. országos Kazinczy-verseny szaktanári konferenciájának anyagát, mintaszövegeit, valamint – tanulságosan – a szabadon választott szövegek előadásához kapcsolódó kritikákat tartalmazza.

*

250. adásához érkezik október 26-án a Magyar Rádió 1992-ben indult anyanyelvi műsora, a *Tetten ért szavak*. Az adás tartalmából: „Akié a tudomány, azé a nyelv...” – Túpírozott papír. Panek Zoltán mondatai – Hallgatók kérdéseire válaszol Fábrián Pál – Tetten ért halott. Holczer József esszéje. A *Tetten ért szavak* továbbra is várja a hallgatók kérdéseit. Cím: Magyar Rádió, 1800 Budapest.

*

Lanstyák István nyelvpolitikai, nyelvművelői írásait tartalmazó kötet jelent meg a dunaszerdahelyi Nap Kiadó gondozásában *Nyelvünkben otthon* címmel. A kötethez **Szépe György** írt előszót.

*

Szentendre utcanévei címmel ismét egy nagyon hasznos kötettel gyarapodott névtani irodalmunk. **Pethő Zsoltné Németh Erika**, a szentendrei Pest Megyei Könyvtár munkatársa nemrégiben új kiadásban jelentette meg a folyamatosan bővülő utcanévállományt ismertető gyűjteményt.

Összeállította: **B. G.** és **G. L.**

Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón

Balázs Géza új könyvéről

Olvasóink az Édes Anyanyelvünknek immár második olyan számát tartják kezükben, amelyikben van egy ilyen című rovat is: *A magyar nyelv az ezredfordulón*; egy időszakos rovat, amelyben jeles írók, művészek, közéleti emberek vallanak anyanyelvükhöz fűződő kapcsolatukról, illetőleg mondják el véleményüket a magyar nyelv mai állapotáról és várható jövőjéről. (Az első az idei 3. szám volt.) Hogy éppen napjainkban milyen időszerű, milyen fontos ez a téma, azt mi sem mutatja jobban, mint hogy az évei számát tekintve még fiatalnak, eddigi tudományos tevékenységét, számos megjelent munkáját alapul véve azonban már elismert, rangos kutatónak számító **Balázs Géza** most egy nagyon hasonló című és tárgyú, értékes munkát tett le a tudomány asztalára. Címe, mint ahogy már rövid ismertetőm élén is olvasható: *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón*.

A több mint 200 oldalas, szemre is szép, bőséges tárgymutatóval és angol nyelvű összefoglalóval is ellátott munka: tanulmánygyűjtemény. Összesen 15 tanulmány olvasható benne. Közülük 12 már megjelent valahol 1994 és 1998 között, 3 pedig, így a nyitó és a záró, tehát a könyvnek már eleve „fazont adó” tanulmány e kötet számára készült, itt lát napvilágot először. Ízelítőül, ime néhány tanulmány cím: *A magyar nyelv jellege* (23–37), *Kommunikációs zavarok mindennapi nyelvhasználatunkban* (67–80; e tanulmánynak kiemelkedően jó a *Kommunikációs zavarok az ezredfordulón* című fejezete a 71–78. oldalon!), *Hogyan hat a tömegtájékoztató a nyelvhasználatra?* (115–123), *Digitális nyelvújítás, illetve az anyanyelv védelmi iskolapéldája* (141–146), *Határokról a nyelvstratégiában – A magyar nyelvstratégia (nyelvművelés) mozgatórugói* (147–194). Ez utóbbi a legterjedelmesebb, a legnagyobb ívű; az irodalomjegyzéke több mint száz tételt tartalmaz (egyébként mindegyik tanulmány végén ott olvasható a felhasznált munkák jegyzéke); a szerző ebben fejt ki legösszefüggőbben a követendő nyelvstratégiára vonatkozó gondolatait. Röpké szemléltetésül egyetlen, de a lényegét jól kifejező mondatát idézem: „A magyar nyelvstratégiát (nyelvi cselekvési programot) a magyar nyelv legfontosabb jellemzőire (antropológiai nyelvészeti sajátosságaira, különlegességeire, hagyományaira), valamint a magyar társadalomnak a nyelvvel kapcsolatos véleményére (beállítódására) és a magyar nyelvű művelés hagyományaira mint hatótényezőre kell alapozni” (177).

Nem akarok esetleges csalódást okozni, ezért megjegyzem: Balázs Géza könyve nem ismeretterjesztő jellegű, hanem tudományos mű, tehát olvasásához bizonyos szakmai értelem is szükséges. De hozzátésem: meggyőződésem, hogy az Anyanyelv-ápolók Szövetsége tagjainak, az Édes Anyanyelvünk olvasóinak java részében megvan a szükséges értelem, ugyanis a szerző is mindent elkövet azért,

hogy mondanivalója jól érthető, jól követhető legyen. Ezt szolgálja számos ábra, illusztráció, ötletes szemléltető formula. *Nyelv és etika a tömegkommunikációban* című tanulmányát pl. így kezdi: „A közvetlen emberi kommunikációt leginkább a következő képlettel szemléltetem: $kommunikáció = 4 E$, amelyik képletben 1. E = együttműködés, 2. E = erőfeszítés, 3. E = empátia (beleélés), 4. E = etika (erkölcs).” Hát nem szemléletes?

Egyik-másik megállapítását vitathatónak, ötletszerűnek érzem, de ilyen nem sok van, s ami mégis, az sem lényegbevágó. Ha már szóba hoztam e témát, kell is legalább egy példát mondanom. Nos, elhamarkodtnak tartom a következő megállapítását (egyébként, mint látni fogják, ő is utal annak „merész” voltára!): „Merész kimondani, de van némi alapja: a magyarban a mássalhangzók hordozzák a fő jelentést, a magánhangzók ezt csak árnyalják. A mássalhangzók szilárdabbak, a magánhangzók mozgékonyabbak.” Elismerem, szellemes ez a megállapítás, de azért érveit, „bizonyítékait” ellenére is inkább csak ötletszintű. Mert mivel érvel? Pl. azzal a gyermekek által kedvelt kommunikációs játékkal, hogy egy-egy ismert fordulatot a magánhangzók „egyhangúsítása” ellenére is felismerünk. Vagyis a *je nepet kevenek* vagy a *ja napat kavanak* hallatán azonnal „beugrik” a hiteles forma, a *jó napot kívánok*. Valóban így van, de ez csupán egyik oldala az éremnek! Ha megnézzük a másik oldalát is, azt látjuk, hogy a magyarban – alighanem jobban, mint a legtöbb indoeurópai nyelvben, de ezt most én is csupán „ötlet-szinten” mondom! – a magánhangzókra is igen nagy a jelentéshordozó, felidéző szerepük. (Ne feledjük, az átlagosnál jóval gazdagabb is a magánhangzókészletünk! Ez nem ötlet, ez tény!) Annyira nagy, hogy egy-egy jeles írók valamelyik ismert regényének címére többnyire pusztán a magánhangzók alapján is rátalálunk, még akkor is, ha tetszőlegesen mássalhangzók felhasználásával megtévesztésül ál-szöveget alkotunk is a mű címéből. Melyik Jókai-regény ez: *Két régi, rozoga hölgy?* És ez melyik Gárdonyi-mű: *Esti illatok?* Ugye, rájöttek?

A nyelvű művelői felelősségtudattól áthatott, tartalmas kötet elején jöl-eső érzéssel olvastam ezt az ajánlást: „Édesapám emlékének”. Jólleső érzéssel, mert az édesapát, P. Balázs Jánost, aki maga is igen jól képzett nyelvész volt, jól ismertem, s vagy másfél évtizedig együtt dolgoztam vele a Nyelvtudományi Intézetben.

Most, amikor Balázs Géza könyvét ajánlom az olvasók figyelmébe, az édesapára is gondolok. (A könyv az A–Z Kiadó gondozásában jelent meg. Az ELTE BTK jegyzetboltjában is beszerezhető a Pesti Barnabás u. 1. sz. alatt.)

Grétsy László

Címszavak az új értelmező szótárhoz

Egy nyelv – így a magyar is – negyedszázad alatt rengeteget változik, szókincse szinte hihetetlen mértékben bővül, gazdagodik. Igaz, ennek az új szóanyagának nem mindegyik eleme bizonyul időtállóknak, nem mindegyik válik majd szókincsünknek nélkülözhetetlen, szerves részévé, de ahhoz, hogy a szakember megfelelően tudjon rostálni, válogatni, minden új szó összegyűjtésére szükség van; legalábbis minden olyan új szóérra, amelyik már nyomtatásban is megjelent, s alkalmasnak látszik az elterjedésre, illetve amelyik az élőbeszédben többször is felbukkan. Mivel a magyar értelmező szótárak közül már a „legújabb” is több mint negyedszázados – 1972-ben jelent meg; az azóta, 1992-ben kiadott Képes diákszótár hasznos ugyan, de a maga 14 000 szavával inkább csak egy szűkebb használói körnek szóló szógyűjtemény –, érthető módon óriási elmaradásban vagyunk.

Egy-két év óta néhány lelkes nyelvész, illetve szótáríró, legnagyobb örömünkre, már gyűjti az új szavakat és szójelentéseket, s időről időre ki is adja az összegyűjtött anyagot. Két füzetnyi már meg is jelent belőlük, s minden remény megvan arra, hogy a buzgalom nem hal el. Hogy e minden elismerést megérdemlő, fáradtságos munkát a magunk eszközeivel is segítsük, folyóiratunkban ezennel rovatot indítunk Címszavak az új értelmező szótárhoz címmel. A rovat gazdája szerkesztőségünk egyik tagja, **Balázs Géza**, aki néhány adatot máris letesz a nyelvközösség asztalára.

G. L.

biopiac – természetes körülmények között, kemikáliák nélkül termesztett zöldségek és gyümölcsök piaca. A **bio**- szóznak egész szócsaládjá van kialakulóban: **biozöldség**, **bionövény**, **biokertészet** stb.

domborít – bemutat, kiemel, hangsúlyoz. Pl. *Ettől kezdve erről domborítsunk!* Szlenges kifejezés.

fekvőrendőr – lakó-, illetve üdülőövezetben, játszóterek, iskolák környékén a sáv vagy az út teljes szélességében kialakított bukkanó, amelynél a gépkocsinak erőteljesen lassítania kell. Pl. *Fekvőrendőrt helyeztek el az iskola előtt.*

hivatásosítás – hivatásossá (hivatásos katonává, határőrré) tétel. Pl. *Zajlik a határőrségnél a hivatásosítás.*

logo – egy cég, vállalkozás felirata, illetve emblémája. Pl. *Megtervezettük a cég logóját.*

pillepalack – műanyag (nem újrahasznosítható, nem környezetkímélő, rendszerint üdítőitalt tartalmazó) palack. Nevét az üvegpalackkal szembeni „könnyűségéről” kapta.

STB – szexuális úton terjedő betegségek rövidítése. Pl. *A bőr-tékrá feltétlenül írják rá: STB.* (Mai Nap, 1998. augusztus 7. 25.)

vasaz – fémét (vasat) gyűjt. Pl. *Nem volt munkánk, meg kellett élni valamiből, elmentünk vasazni* (Ózd).

Várjuk olvasóink észrevételeit, új szavait!

B. G.

A nyelvművelő mozgalom eseményei

Kazinczy-díjak, Kazinczy-jutalmak

A Péchy Blanka színművésznő által 1960-ban letett és élete során folyamatosan növelt Kazinczy-alapítvány többféle jutalmazásra teremtett lehetőséget. Egyéni teljesítményért elnyerhető (de meg nem ismételt) kitüntetés az általános iskolás kiejtési versenyeken a Kazinczy-jelvény, a középiskolásokéin a Kazinczy-érem; a pedagógusjelöltekéin – magasabb kategóriában – a felsőoktatásbeli Kazinczy-érem; a példamutató beszéd-kultúrájú felnőttek számára pedig a Kazinczy-díj. – Közös teljesítmény díjazására szolgál (s hosszabb tevékenység során ismételt) elnyerhető a beszédművelő szakkörök (Beszélni nehéz! körök) vezetői és tagjai között megosztó Kazinczy-jutalom.

1. A legmagasabb szintű, a **Kazinczy-díjat**, június közepén adta át, ünnepélyes keretek között, Honti Mária államtitkár, a kuratórium elnöke, az ideai kitüntetetteknek. Az alapítólevélben megszabott rend szerint ez évben két színművész és egy pedagógus részesülhetett volna e rangos kitüntetésben; de a bizottság még egy továbbit hozzákapcsolt ehhez.

Életműdíjként szavazta meg a Kazinczy-díjat **Lukács Margit**nak, egész művészi pályáján át élményt nyújtó, példamutató beszédéért. A fővárosi színészek közül **Papp Zoltán**, a vidéken működők közül a Debrecenben játszó és színészi beszédet is tanító **Szilágyi Enikő** vehette át eddigi teljesítményének jutalmát.

A sok érdemes versenyfelkészítő és szakkörvezető pedagógus közül, gondos mérlegeléssel, **Gömöri Árpádot**, a jászberényi Klapka György szakközépiskola – korábban: szakmunkásképző – tanárát választotta ki a bizottság. Műsorunk és mozgalmunk sorában régóta ismerős ez a név. Két évtized alatt, felkészítő tanárként, a győri kiejtési és a sátoraljaújhelyi nyelvhasználati döntőn összesen tizenöt növendéke jutott a legmagasabb szintre; egy évtizedes körvezetői munkájának egy, újabban két szakkör folyamatos működése a meggyőző eredménye. Ismeretterjesztő, módszertani és szövetségi-mozgalmi tevékenysége is köz- és elismert.

2. A Beszélni nehéz! szakkörök több évi eredményes munkájáért adható **Kazinczy-jutalom** az ünnepélyes évnyitókön kerül átadásra. Az elismerő levélhez járó jutalom kétharmad arányban a szakkörvezetőt illeti (pénzben), egyharmad arányban az általa erre méltónak ítélt szakköri tagokat (könyvjutalom formájában). – Az ideai jutalmazottak, helységük betűrendjében, zárójelben vezetőjük nevének feltüntetésével:

Balassi Bálint Gimn., alapító kör; Balassagyarmat (*Bacsó Józsefné*); – Balassa János Eü. Szki., tanulók köre; Bp. (*Lászlóné Lénárt Katalin*); – Csepel Műsz. Szki., Bp. (*Keppel Gyula*); – Gundel Károly Vend. Szki., Bp. (*Babiczy Veronika*); – Kossuth Zsuzsa Gimn., Bp. (*Szathmári Éva*); – Práter u. Ált. Isk., Bp. (*Vadász Gusztávné*); – Gábor Áron Gimn., Beklen kör, Karcag (*Nagy Sándorné és Selmei Edit*); – Túróczi Mózes Ált. Isk., Alapítók és Nyelvőrök csoportja, Kézdivásárhely (*Bálint Márta*); – Dózsa György Gimn., Kiskunmajsza (*Gyórfy Imréné*); – Móricz Zsigmond Gimn., Kisújszállás (*Pintér István*); – Jókai Mór Gimn., Parlando kör, Komárom (*Miklós Józsefné*); – Ált. Isk., tanulók köre, Lánycsók (*Szabó Eszter*); – Lőrincze Lajos Ált. Isk., tanárok köre, Mikóháza (*Novák Jánosné és Varga Bernadett*); – Herman Ottó Gimn., alapító kör, Miskolc (*Kovács Ferencné*); – Kazinczy Ferenc Ált. Isk., Miskolc (*Dorkó Miklósné*); – Piarista Isk., alapító kör, Mosonmagyaróvár (*Karsay Alfonzné*); – Ált. Isk., Rád (*Saffarik Ildikó*); – Jókai Mór Ált. Isk., Sátoraljaújhely (*Végsőné Fazekas Aranka*); – Mikes Kelemen Liceum, alapító kör, Sepsiszentgyörgy (*Erdélyi Judit*); – Ált. Isk., Somogyudvarhely (*Szöke Lászlóné és Csizmadia Lajosné*); – Arany János Ált. Isk., tanulók köre, Szentgotthárd (*Variné Trifusz Mária*); – Árpád fejedelem Ált. Isk., Üllő (*Pecznyik Ibolya*); – Árpád fejedelem Ált. Isk., Vác (*Sóron Lászlóné*).

A kitüntetetteknek és a jutalmazottnak az alapítványi kuratórium nevében is további jó eredményeket kíván:

Deme László

Az ideai Verseggy-verseny döntője Szolnokon

„Íze szerint szabadon bánják nyelvvel akárki” – állt azon az emléklapon, amelyet a döntő résztvevői magukkal vihettek. Immár 22. alkalommal vettek részt – országos belülről és kívülről érkezett – általános iskolai tanulók a június 22-től 28-ig lezajlott döntőn. Ez alkalommal háromezernél többen pályáztak a részvételre; végül 40 határon belüli, 26 határon kívüli felső tagozatos tanuló érkezett a városba, hogy június 26-án írásbeli, másnap szóbeli versenyt vívjanak. Írásban változatos feladatok tették próbára nyelvhasználati éberségüket, szókinccsterjedelmüket, megadott téma megírásában megnyilvánuló szövegalkotó képességüket és stílusbeli fejlettségüket, régi szöveg „korszerűsítésében” megmutatkozó nyelvérzéküket.

A szóbeli versenyen képzeletüket és előadóképességüket kellett igazolniuk.

Megadott szóláshasonlatok közül választhattak egyet, s történetet kellett hozzá formálniuk, mégpedig két változatban: előbb a kiszemelt szereplőt leírni, majd történetet fűzni hozzá.

Az utolsó napon ünnepélyes keretek között nyújtották át az elismerő okleveleket és jutalmakat a győzteseknek. Szolnok alpolgármestere, **Kovács Libor** Verseggy-érmekeket adott át a kitüntetetteknek. Mindnyájan elismeréssel adóztunk **Pápayné Kemenczey Judit** előkészítő munkájának, valamint azoknak, akik nagy lelkesedéssel szolgálták ezúttal is a verseny lebonyolítását, s öregbítették a verseny megérdemelt hírnevét.

Szende Aladár

Nyelvművelők Zemplénben

„Egy kincse van minden nemzetnek adva. Míg azt megőrzi, híven addig él. E kincs neve: az édes anyanyelv.”

(Jókai Mór)

Nagy írónk szép gondolata mottóként került arra a meghívóra, mely részletes programfüzetként is szolgált nemzeti és egyéni kincsünk, édes anyanyelvünk több mint 40 féltő gondozójának. Ez a meghívó Sátoraljaújhelyről érkezett az ország különböző részeibe, még Erdélybe is, ahol „Beszélni nehéz!” szakkör működik. A körvezetők idén 12. alkalommal vehettek részt – minden évben máshol – az egyhetes továbbképző anyanyelvi táborban. En hétfő-szer részesültem ebben a jutalomban. Értékes ajándék ez számomra a sorstól, az Anyanyelvápolók Szövetségétől és a mindenkor szervezőktől, hiszen lélekben, szellemben, élményekben gazdagabb leszek általa.

Mivel gyarapodtam Zemplénben?

Tíz előadó 11 remek előadásával, amelyek mindegyike nagymértékben hozzájárult szakmai, pedagógiai, körvezetői tevékenységem színésítéséhez, ismereteim gyarapításához, valamint azzal, hogy ez idő alatt a megye 11 csodálatos helységébe látogattunk el busszal, kisvasúttal vagy gyalog. A Hegyalján és Hegyközben működő szakkörvezetők baráti, családi és intézményi összefogással mindent megtettek, hogy a történelmi, kultúrtörténeti és természeti földrajzi nevezetességeket is megtekinthesük. Szinte naponta cserélődtek vendéglátóink és idegenvezetőink – besegítve ezzel a házigazda **Szabó Jánosné és Végsőné Fazekas Aranka** tanárnőknek. Ők azok a rendkívüli egyéniségek, akik szinte kezdőként, azon melegebben, minden áldozatot meghozva, minden követ megmozgatva vállalták a tábor megszervezését.

Az emberi értékek mellőzésének, az anyagi javak istenítésének világában ezek a táborok, ezek a találkozások jelentik számomra a gazdagságot. Azon fáradozunk, hogy a mi nemzetünk örökéletű legyen – megőrizve híven egyetlen kincsét, a magyar nyelvet –, teljesítve ezzel **Jókai Mór** kívánságát is.

Pecznyik Ibolya

A nyelvművelő mozgalom eseményei

Helyesírási verseny Gyulán

Ebben az évben február 27–28-án rendezte meg a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium és Informatikai Szakiskola a város neves szülőteréről, Implom Józsefről elnevezett helyesírási verseny döntőjét. E rangos eseményen a megyei és a területi elődöntők győztesei vettek részt. A 120 versenyző a Kárpát-medence különböző tájairól érkezett. Idén 19 diák jött Erdélyből, 11 pedig a Felvidékről.

Amíg a diákok a feladatokkal birkóztak, a tanárok részére szakmai előadások hangzottak el. Ebben az évben két nevezetes esemény határozta meg az előadások témáját. Az egyik: Petőfi Sándor születésének 175., a másik: az 1848. március 15-i forradalom 150. évfordulója. Eppen ezért *Kerényi Ferenc* Petőfi prózai írásairól tartott érdekesítő előadást, *Szathmári István* nagy költőnk és a köznyelv kapcsolatát elemezte, *A. Jászó Anna* pedig Vörösmartynek az Akadémia nyelvtana megalkotásában vállalt szerepéről érkezett. *V. Raisz Rózsa* is irodalmi témát választott: Mikszáth Kálmán írásainak ízeiről beszélt.

A verseny tollbamondással kezdődött, majd a feladatlap megoldásával folytatódott. Az átlagos nehézségű tollbamondás az 1848-as forradalom jelentőségét méltatta, s jó néhány kiváló – az ifjúság körében is hihetőleg közsímet – költőről, politikusról, katonáról emlékezett meg. Sajnos, a versenyzők egy részének mégis gondot okozott egyik-másik név tárgyragos alakjának leírása. Vajon nem találtak meg Bem, Damjanich, Deák, Eötvös, Görgey, Klapka, Kőlcsey, Petőfi, Széchenyi, Vörösmarty nevével eddigi tanulmányaik közben vagy legalább az évfordulóra készülődve? Mindössze Deák és Kőlcsey nevét írta mindenki helyesen. Álljon itt néhány példa okulásul, vagyis variációk egy névre: **Bemet:** *Bemet, Bhemet, Behmet; Eötvöst:* *Eötvöst, Eötvöst; Görgeyt:* *Geörgeyt, Görgeyit; Klapkát:* *Klappkát; Vörösmartyt:* *Wörösmartyt, Wörösmarthyt, Wörös Martyt.*

További negatív jelenség az is, hogy évről évre lassul a diákok írástempója, s egyre rendezetlenebbé válik az írásképe is. A betűk egymással gyakran összetéveszthetők, s olykor nemcsak a szó végéről, hanem a közepéről is kimaradnak a betűk. Rapszodikus a szavak követési ritmusa, s már a szavak belsejében is keverednek az írott és a nyomtatott betűk.

Egy verseny tanulságaihoz bizonyos hiányosságok kiemelése is hozzátartozik, különösen az olyanoké, amelyek a középiskolai tanítás keretein messze túlmutatnak. Bár az idézett közismert tulajdonnevek helyesírásának megtanítása, valamint az olvasható egyéni írás kialakítása nem kimondottan a középiskola feladata, annak megkövetelése azonban igen. Korunkban ugyanis egyre több helyen csak kézzel írt önéletrajzot fogadnak el az álláshirdetők, mert a helyesírás és az írásképe alapján a jelentkező jellembeli tulajdonságairól, alkalmasságáról a leendő munkáltató – megfelelő szakemberek közreműködésével – lényeges információkat igyekszik megtudni. Így függhet össze az írásbeli teljesítmény a mindennapi élettel.

Kategóriánként a legkiemelkedőbb eredmény a következő versenyzők nevéhez fűződik: gimnázium: *Nagy Ilona* (Versey Ferenc Gimn., Szolnok; tanára: *Kelemen Sándorné*); szakközépiskola: *Tajti Zsuzsanna* (Neumann János Számítástechn. Szki., Bp; tanára: *Fenyvessy Gábor*); szakmunkásképző: *Gajdos Roland* (Klapka György Szki., Jászberény; tanára: *Csomor Jánosné*); határon túli: *Gyenge Ágnes* (Sigmund Toduta Zeneliceum, Kolozsvár; tanára: *Szöke Ibolya*).

Cs. Nagy Lajos

„A szó igaz hőse akarok lenni”

(Győr, 1998. április 24–26.)

Úgy érezhettük, hogy Nagy László gondolata és törekvése ihlette az 1998-as Kazinczy-verseny országos döntőjén részt vevő tanulókat, amikor erre a megméretetésre vállalkoztak (Győr, 1998. április 24–26.).*

Kiemelkedő szereplésükért a következő gimnáziumi és szakközépiskolai tanulók kaptak Kazinczy-érmet: *Böröndi Zsóka* (Hunyadi Mátyás Szki., Mosonmagyaróvár), *Ferenczi Dóra* (Kazinczy Ferenc Gimn., Győr), *Hirczy Zsuzsanna* (Leőwey Klára Gimn., Pécs), *Jó Gergely* (Evangélikus Gimn., Budapest), *Kántor Viola* (Táncsics Mihály Gimn., Kaposvár), *Kismarci Gergely* (József Attila Gimn., Ózd), *Kortsmáros Zoltán* (Baár-Madas Református Gimn., Budapest), *Kovács Balázs* (Batthyány Lajos Gimn., Nagykanizsa), *Magos Judit* (Dobó István Gimn., Eger), *Markovics Boglárka* (Táncsics Mihály Gimn., Siklós), *Salamon Réka* (Művészeti Szki., Pécs), *Szabó Beatrix* (József Attila Gimn., Monor), *Timkó Gábor* (Zrínyi Ilona Gimn., Nyíregyháza), *Tóth Miklós* (Eötvös József Gimn., Szeged), *Vízer Dávid* (Babits Mihály Gimn., Budapest).

Kiemelkedő szereplésükért a következő szakmunkás- és szakiskolai tanulók kaptak Kazinczy-érmet: *Horváth Eufrozina* (Wesselényi Miklós Szakisk., Nyíregyháza), *Kalmár Ibolya* (Ker. Szmk., Debrecen), *Lengyel Réka* (Károlyi Mihály Ker. Szakképző, Cegléd), *Mariton Éva* (Ker. Szakisk., Veszprém), *Nagy Balázs* (Ker. Szakképző, Szombathely), *Nagy Edit* (Hunyadi Mátyás Szmk., Mosonmagyaróvár), *Nagy Nikolett* (Fáy András lp. Szakisk., Bátorfyerenye), *Nyíri Bernadett* (Széchenyi István Vendéglátóip. Szmk., Kecskemét), *Szalay Márta* (Handler Nándor Szakképző, Sopron), *Szilasi Magdolna* (Ferenczi Sándor

Eü. Szakisk., Miskolc), *Zombori Krisztina* (Kosuth Zsuzsanna Szakisk., Hódmezővásárhely).

Kiemelkedő szereplésükért a következő határon túli tanulók kaptak Kazinczy-érmet: *Adorján Zolt* (Apáczai Csere János Gimn., Kolozsvár), *Kovács Katalin* (Liceum, Kolozsvár), *Losoncz Dávid* (Gimn., Óbecse), *Rácz Livia* (Gimn., Topolya), *Sebestyén Klára* (Benedek Elek Tanítóképző, Székelyudvarhely).

Eredményes felkészítő munkájáért emlékirmet adományoztak *dr. Szabó Szabolcs* tanárnak (Leőwey Klára Gimn., Pécs) és *Kissné Németh Éva* tanárnőnek (Hunyadi Mátyás Szki., Mosonmagyaróvár).

Graf Rezső

* Bencsdy Józsefnek a zárőnnepségen tartott előadását l. ugyane számunk l. és 4. oldalán. (A szerk.)

Kisiskolások anyanyelvi vetélkedője Kézdivásárhelyen

A 6. országos megméretetés (1998. május 1–4.) 15 csapatot, összesen 45 versenyzőt szólított Kézdivásárhelyre, az ottani Bod Péter Tanítóképző vendégház szeretetével, hogy hitet tegyenek az anyanyelv összetartó erejéről.

Ez a vetélkedő a tanóráktól különböző helyzetekben, játékos formában vizsgálja a versenyzők anyanyelvi ismereteinek megbízhatóságát és ötletes, kreatív alkalmazását. Az országos döntő tematikája szorosan kapcsolódott a másfél száz évvel ezelőtti eseményekhez. Pl. helytelen verscímet tehetek helyessé egy odaillő rokon értelmű szóval, a forradalom eseményeinek helyesen írt keltezésére és bujkáló helyneveire vadászhattak. A honvédek öltöztetésnek neveit párosíthattak megfelelő magyarazatukkal. Rövid jelenetet rögtönözhetnek a 150 évvel ezelőtti eseményekről.

A vendéglátó Bod Péter Tanítóképző gondoskodott arról, hogy a versenyen kívüli időt tanulmányi kirándulások, helytörténeti vetélkedővel egybekapcsolt városnézés, múzeumlátogatás, a színpompás népviseletbe öltöztetett Zsuzsi és Andris babák megtekintése, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház frissen alakult bábcsoportjának fergeteges előadása, a pécsi Szélikláltó együttes koncertje, játszótér foglalkozások és táncművészeti előadások színesítsék.

Díjakkal a kolozsvári Báthory Liceum Báthory csapatát, a sepsiszentgyörgyi Szemerjai Általános Iskola *Rézvirágait* és a székelyudvarhelyi Móra Ferenc Általános Iskola *Kincskeresőt* tüntették ki. A diákok az értékes jutalomkönyvek mellett elutazhattak a Balatonparti zánkai üdülőtáborba és a sepsiszentgyörgyi Napsugár alkotótáborba. Köszönet illeti *Bajcsi Ildikó* igazgatónőt, hiszen gondoskodott a gyerekek felkészítőinek a megjutalmazásáról is.

Mészely József

Van-e szobra Czetz Jánosnak?

Berényi Zsuzsanna Ágnes „Egy szótárkészítő szabadságharcos” című írásához (ÉA. 1998/3.) fűzők megjegyzést.

A Magyar–Spanyol Társaság 1998 márciusában az 1848–49-es magyar szabadságharcra és Czetz János tábornokra emlékezett. Czetz János nemcsak szótárkészítő szabadságharcos, hanem Argentínában kiteljesedő hatalmas életművével méltó rangra emelte a magyar emigrációt.

Az emlékezést komoly adatgyűjtés előzte meg. Sajnos, a hazai irodalomban több félrevezető adatra találtunk; pl. *Dojcsák Győző* Amerikai magyar történetek (Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1985.) és *Szabó László* Magyar múlt Dél-Amerikában (Európa Kiadó, 1985.) című kiadványa egyaránt azt állítja, hogy az argentin fővárosban köztéri szobra van a magyar tábornoknak. Feltételezem, hogy Berényi Zsuzsanna Ágnes ezekre vagy hasonlóan téves forrásokra támaszkodott munkájában, amikor azt írja, hogy Czetznek „szobra áll Buenos Airesben”. Töképpel arra, hogy a szoborról semmiféle kép vagy helyi adat nem lelhető fel, kételkedni kezdtünk annak meglétéről.

Elnökasszonyunk, aki hosszú évekig élt diplomáciai szolgálatot teljesítő férjével Buenos Airesben, s a magyar vonatkozású adatokat már akkor kutatta, szintén nem tudott ilyen szoborról. Az adat ellenőrzése céljából levelet küldtünk Buenos Airesbe, a Magyar Köztársaság nagykövetségére, kérve kételyünkre a tisztázó válaszukat.

Scherzer Károly konzul az eddigi nyomozásainkkal egyezően megírta, hogy „... szobrot nem állítottak neki”. (Lásd a levél egy részletét!) A levélben említett Czetz-portréről színes fényképet kaptunk ajándékba. Szobrot itthon érdemelne.

Czetz János magyarországi leszármazottainak részben már nyomára bukkantunk, de szívesen felvonnánk a kapcsolatot további adatközlőkkel is.

Üdvözlettel
Faltysné Ujvári Anna,
 a Magyar–Spanyol Társaság titkára

Buenos Aires, 1998.02.03.

Magyar Köztársaság
 Nagykövetség
 Konzuli Részleg
 Buenos Aires

Február 26-án tudunk a főiskolára látogatni, ahol átadták a követségnek Czetz János portréjának fénykép felvételét. A tábornoknak az intézmény kápolnájában van a sírja, szobrot nem állítottak neki.

Sem a főiskola, sem a magyar közösség nem tud semmit Czetz János leszármazottainak sorsáról. Többször tették kísérletet felkutatásukra, de ezek rendre eredménytelenek maradtak.

Március 13-án Bardócz Béla nagykövet úr és Miguel Ángel Moreno, ezredes a főiskola parancsnoka koszorút helyez el Czetz János sírjánál az 1848/49-es Forradalom és Szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. Március 14-én a Chacaritai német temetőben a nagykövet úr és a Magyar Közösség vezetői megkoszorúzzák Czetz és Asbóth tábornokok emléktábláját.

Kérem a fentiek szives tudomásulvételét.

Üdvözlettel:

 Scherzer Károly
 konzul

Az ly kismiska ehhez képest!

A zárt e hangok kérdéséhez*

Bizony jó volna tenni valamit, hogy legalább részben csökkent-sük a nyelvünkben eluralkodott „mekegést”, amely nemcsak Kodály Zoltán érzékeny fülét bántotta, hanem a magyarok beszédét hallgató idegenek csúfolódó kedvét is fölébreszti. Egyrészt arra kellene ügyelnünk, hogy véletlenül se csússzanak ki a szánkon „mely nyelv merre versenyezni véled”-szerű könnyelműségek. (Pedig, de hamar kicsúsznak: Gyerekek, ne rendetlenkedjétek, legyetek fegyelmезettek.) Másrészt jogaiba kellene segítenünk a szá-zadok folyamán mostohán kezelt zárt e hangzónkat: megkülönböz-tetnünk esetleg írásban is, de mindenképpen a kiejtésben a nyílt e-től.

Mennyire irigylem a finneket, hogy az utóbbit kezdettől fogva *ä*-nek írják; erre van külön jegyük, nem a zártra, hiszen ez tér el a latin hangtól. Logikus lett volna nekünk is a zártra lefoglalni a jelöl-letlen e betűt.

Persze, ha lesz egyáltalán, nem lesz könnyű feladat a beszédben való megkülönböztetés tanítása sem. Egy vélemény szerint azt, akinek gyermeksége óta nincs füle rá, meg sem lehet rá taní-tani. Hazánkban, de határainkon kívül is sokan csak egyféle e-t ismernek. Nem éreznék-e „nyelvi terrornak” például a debreceniek a kétféleség erőltetését? Ők egyféle e-vel is olyan ízesen szólnak, hogy eszembe se jutna változtatni a beszédjükön. Tulajdonképpen csak a fővárosiak „mekegése” bántó, s egyben ragadós is: a har-mincas évekből emlékszem arra, hogy micsoda sült pesti affektáló nyelvezettel tért haza a faluba csak pár hónap után is némely kiku-pálódott fiatal.

Van azonban egy bökkenő: még akik mindkét e-t használják, azok is eltérnek némely szó kiejtésében egymástól. A tagadó-tíltó szavak a Dunántúlon zártak: *nēm, sēm, nē, sē*; Erdélyben, a kétfé-leséget követő nyelvjárásokban is: *nyíltak*.

Néha azon kapom magamat, hogy kezdek elbizonytalanodni s ün-nepélyesebbnek tartani a nyílt ejtésű *lelket, lelkes, lelkesedik* formákat, holott gyermekkorom óta tudom, ezekben nincs zárt e hang. Hatással lehet rám a *lélők – lélkét* párhuzam?

De nem a tövek, hanem a toldalékok okozzák a legtöbb gondot! Mennyi hibaalkalom! A *j és ly* megkülönböztetése kismiska ehhez képest! Egyfelől *pépék, csépék, bégék, cégék*, másfelől *képek, gépek, végek*. És ha *szélek*, akkor miért *szélés*, holott *véges*? Ha *ceruzahégyek*, akkor miért *hégység ceruzák, ceruzát hégység*? Ha *helyek*, akkor miért *helyés, helyéz*? Persze, megmagyarázhatjuk, hogy az e ~ *ē* váltakozás ugyanaz, mint a mély hangú szavakban az a ~ o váltakozás: *képek, gépek, végek, szélek – lábak, háta, ágak, szálak*; továbbá *pépék, csépék, pékék, székék – lápok, csápok, rákok, szákok*. Csakhogy az a ~ o váltakozás szemmel látható, míg a másik...

Már csak az ilyen bizonytalanságok tisztázására s a nyelvjárási eltérések kiegyenlítésére is szükséges volna, hogy legalább az ér-telmező és az etimológiai szótárak következetesen jelöljék az e hang minőségét.

Szente Imre (Stockholm)

* Hozzászólás Bodolay Géza Nyelvünk szebb hangzásáért című írásá-hoz (Édes Anyanyelvünk, 1998/2.) (A szerk.)

UGYANARRÓL – KÉTFÉLEKÉPPEN

A Kazinczy-versenyőről – szokatlan hangnemben

A Kazinczy-versenyek nekem mindig közös ünnepet jelentettek. A Kazinczy-érmek rangot adtak, nemcsak a növendékeimnek, hanem nekem is, és az intézménynek is, amelyet képviseltek. A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán, ameddig ott tanítottam, csaknem minden évben részesültünk ebben a büszke örömben. Azután néhány évig – más irányú elfoglaltságom miatt – kimaradtam a versenyből, ebben az esztendőben azonban ismét akadt egy növendéke – az ELTE TFK Zenei Tanszékének pedagógusjelöltje –, aki az ELTE háziversenye után bekerült a döntőbe. Ezúttal ez a tény azonban nem jelentett közös örömet. A verseny előtt néhány nappal közölte ugyanis velem a tanszék vezetője, hogy a második félévben már nem tartanak igényt a beszéd-mesterség tanítására, mert az ELTE anyagi helyzete nem teszi lehetővé külsősök foglalkoztatását. Én a lesújtó hír ellenére folytattam növendékeim felkészítését, és azt is vállaltam, hogy a munkát befejezem, és mint felkészítő tanára elkísérem a kaposvári versenyre. A hivatalos felkérés helyett azonban csak növendékemen keresztül érkezett egy mindezidáig szokatlan üzenet: a kísérő tanárt az ELTE más tanszékről már kijelölték, én, ha kíváncsi vagyok a versenyre, utazzak oda magánemberként. Én azonban úgy gondoltam, hogy eddigi munkámmal és az azért kapott kitüntetéssel talán már kiérdemeltem azt, hogy ahova hivatalos vagyok, oda ne a hátsó ajtón keresztül sompolyogjak be. Így ezzel a lehetőséggel nem kívántam élni, ehelyett inkább levelet írtam a tanszékvezető tanárasszonynak. Legyen szabad ennek legalább befejező részét idéznem!

„ – És végül: az ELTE tanári pályájától való búcsúajándékként fogtam fel, hogy egy zenei pályára készülő növendék, vállalva a Szép beszéd-megmérettetést, szintén esélyes a Kazinczy-éremre, mert ezzel nemcsak neki lesz sikerélménye, nemcsak intézménye hírnevét öregbíti, hanem engem is megnyugtat, hogy a történet ellenére, az alapozással és a felkészítéssel jó munkát végeztem. – De ha ma meg lehet tenni, hogy edzői minőségemben éppen a finisból tessékelnék ki, és az énál-talam, az én módszeremmel felkészített növendéket más, idegen tanár kíséretében küldik a versenyre – így megfosztva munkám után az erkölcsi elismeréstől is –, akkor mi a biztosíték arra, hogy holnap nem történik meg ugyanez a zenetanárokkal is, és nem nélkülük utazik el a kórusuk arra a versenyre, ami az ő munkájuk szempontjából lenne olyan fontos, mint nekem ez?”

Tatay Éva

A (Kazinczy-)érem másik oldala

Tatay Éva „szokatlan hangnemben” íródott cikkére kívánok röviden reflektálni, ugyanis én lennék a cikkben említett „más, idegen tanár”, akit „más tanszékről jelöltek ki” kísérőként.

1. Az országos versenyre két hallgató jutott tovább az ELTE Tanárképző Főiskolai Karáról, mivel tavalý szintén elnyertük a Kazinczy-érmet. (A felkészítő tanár nem Tatay Éva volt.)

2. A másik hallgató felkészítő tanáraként, illetve az intézményen belüli háziverseny szervezőjeként kedves kötelességemnek éreztem, hogy elkísérjem a hallgatókat az országos versenyre is, hogy ügyes-bajos dolgaikban segítségükre lehessenek.

3. Én is saját költségemen utaztam, sőt, a versenyen részt vevő hallgatóknak sem tudta a főiskola kifizetni az útiköltségeket. Mindez a kar gazdasági igazgatójának jó szándéka és segítőkészsége ellenére azért történhetett így, mert a verseny idején még nem rendelkezett az intézmény az ideai költségvetéssel. Tehát az itt munkaviszonyban dolgozó sem kaphatott hozzájárulást az elutazás kiadásaihoz.

4. A versenyző felkészítő tanáraként természetesen Tatay Éva kolléganő neve szerepelt, a felkészítőknak járó Csokonai-érmet viszont csak azok kaphatták meg, akik személyesen részt vettek a versenyen. (Az érmmel pénzjutalom nem járt.)

5. Elgondolkodtató és szomorú, hogy a magyar felsőoktatásnak ilyen problémákkal kell küszködnie, de legalább egymást ne bántasuk oktanul.

Kollegiális üdvözléssel

Erdélyi Erzsébet
főiskolai docens
ELTE Tanárképző Főiskolai Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Svájc vagy Svejc?

Svájc – magyar találmány. Nem az ország, hanem az elnevezése.

Több évtizeden át éltem az említett országban, ahol az egyetemen germanisztikai tanulmányokat is folytattam – természetesen németül. Gyakran megfordultam Németországban, Ausztriában. Az említett ország nevét német anyanyelvű emberektől szinte naponta hallottam. A németül *Schweiz*-ként írt szót kivétel nélkül valamennyien „svejc”-nek és nem „svájc”-nak ejtették. Az ország neve szláv nyelvekben, pl. az oroszban is „Svejcárja” és nem „Svájcárja”, ami az eredeti német kiejtéshez sokkal közelebb áll, mint a magyar.

Azt is megfigyeltem továbbá, hogy magyarul a német szavakban és nevekben előforduló „-ei” hangkapcsolatot a magyar következetesen „-áj”-nak ejti, függetlenül attól, hogy maguk a németek ezt is „ei”-nek, illetve „ej”-nek mondják. Pl. *zwei* – cvej – magyarul „cváj”, *Freiburg* – Frejburg – magyarul „Frájburg” stb.

Régóta fejtörést okoz, honnan vehették a magyarok ezt az eredeti nyelvvel teljesen ellentétes kiejtést, amelyet az Akadémia még a helyesírásban is szentesített. Lehet bármilyen nyelvtudós, és hozhat fel számtalan érvet a saját állítása igazolására, aki Svejcet „svájc”-nak ejti és így írhatja a magyar helyesírásban is, nyilván sohasem járt sem az említett államban, sem a nyugati német nyelvterületen.

Vezényi Pál

Svájc!

Emlékezetem szerint nem Vezényi Pál az első (és talán az utolsó sem...), aki az alpesi ország nevének magyar helyesírású alakjával foglalkozik. Anélkül, hogy hosszadalmas német hangtörténeti és nyelvújrástani fejtegetésekbe bonyolódna, az alábbiakban röviden szeretném bizonyítani, hogy miért Svájc az ország neve magyarul.

A probléma nyilvánvalóan abból fakad, hogy az *ei* betűkapcsolattal jelölt kettőshangzó ejtése a nagy kiterjedésű német nyelvterületen nem egységes. Igaza van Vezényi Pálnak, hogy Ausztriában *Svejc*-nek ejtik, mint ahogy szinte az egész déli német területen, ahol valamilyen formában a bajor és alemann nyelvújrást is uralkodó. Ezekben ugyanis az *ei*, sőt az *ai* betűkettőssel jelölt kettőshangzókat (diftongusokat) túlnyomórészt *ei*-nek, illetve *ej*-nek ejtik. Az viszont már nem felel meg a nyelvi valóságnak, hogy egész Németországban ez az érvényes, illetve minden német anyanyelvű ember ugyanígy mondaná ki az említett hangot. Ugyanis más német területi nyelvújratokban és az irodalmi német nyelvben (Hochdeutsch) ezt a kettőshangzót *ae*-nek, azaz egy rövid nyílt a hangot követő rövid zárt e-vel kell ejteni. Erre bizonyíték lehet az idegen anyanyelvűek számára írt összes német nyelvkönyv, továbbá az irodalmi német nyelvi kiejtést összefoglaló, azt leíró és előíró szótárak.

A magyar nyelvbe mindkét ejtésformával kerültek át szavak: *cájg*, *fájin*, *fájrönt*, *puceráj*, *vájdling*, illetve *bejgli*, *pejsli*, *slejfni* stb., ám a magyar nyelvújrástokban ezeknek mindkét változatát megtalálhatjuk, attól függően, hogy mennyire volt népi-népnyelvi az átvétel (melynek során jöhetett mindkét alak), illetve mennyire hatott az átvételre az irodalmi német kiejtés. A magyarban meg azért lett *ej*, illetve *áj*, mert egyrészt a köznyelvben nincsenek diftongusok, másrészt a magyar nyelvújrástokban ilyen szerkezetűek nincsenek, ezért az első magánhangzót a magyarban kénszerűen követi egy *j* hang.

Visszatérve *Schweiz* magyar nevére: bizonyára azért mondjuk és ennek megfelelően írjuk *Svájc*-nak, mert a név elsősorban nem a regionális német nyelvújratok közvetítésével került a magyarba, hanem sokkal inkább az irodalmi, írott és beszélt nyelven keresztül. Ugyanez lehet a helyzet a szláv nyelvek esetében is. Vezényi Pál érvként említi, hogy az oroszban *Svejcárja* a név alakja; a lengyelben azonban *Szwajcaria*, a szerb-horvátban *Svajcarska*, a szlovákban *Svajcarsko*, vagyis ezekben a nyelvekben is *áj*-nak hallották az átvétel idején az *ei*-nek írt német kettőshangzót.

Egyébként pedig a magyar *Svájc* forma nem mai találmány: többek között a Pallas Nagylexikon 1879-es kötetében is így szerepel az országnév. Vagyis ez egyáltalán nem azzal függ össze, hogy valaki nagy nyelvtudós-e, vagy járt-e az adott országban, hanem nyelvi tényeken alapuló, azoknak megfelelő helyesírás szentesítése.

Gerstner Károly

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1998. évi 2. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. **Hétszer hét.** 1. Cövekel. 2. Ocsmány. 3. Loccsan. 4. Herczeg. 5. Kalocsa. 6. Bilincs. 7. Dunajec. A költő neve (5, 1, 6, 4, 3, 7, 2 sorrend szerint) Kőlcsey.

II. **Átköltött címek.** 1. Hideg napok (Cseres Tibor). 2. Sárga rózsa (Jókai Mór). 3. Napraforgó (Krúdy Gyula). 4. Forró mezők (Móricz Zsigmond). 5. Hazai tükör (Tamási Áron).

III. **Számozott betűk.** Mindig így volt e világi élet, / Egyszer fázott, másszor lánggal égett.

IV. **A költő és barátja.** 1. János gazda. 2. A négyökrös szekér. 3. Okatootáia. 4. A magyar nemes. 5. Nézek, nézek kifelé. 6. Sors, nyiss nekem tért. 7. Nyakravaló. 8. Álmaimban gyakran. 9. Rózsabokor a domboldalon. A keresett költő Petőfi Sándor, barátja pedig (a verscímek 2., 9., 4., 7., 1., 8., 5., 3., 6. sorrendje szerint) Arany János.

V. **Jókai Anna a nyelvről.** Ha a gondolat pontatlan, habozó a nyelvhasználat.

Azok közül a megfejtők közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők nyertek egy-egy könyvet: Bogádi Károlyné, Zákány, Május 1. u. 50. (8852); Brózik Klára, Tamási, József A. ltp. 19/A (7090); Kissné Harangi Anna, Rudabánya, Ady Endre út 11. (3733); Koós Eszter, Rád, Liget u. 9. (2613); Lázár Árpád, Szerbia, 25230 Kula, Petőfi Sándor u. 71.; Nagy Ilona, Szigetszentmiklós, Csokonai u. 6-14. (2314); Szatmári Istvánné, Kisvárd, Dózsa György u. 30. (4600); Tóth Kása Istvánné, Budapest, Szűcs István u. 12/A (1158); Tucsák Lászlóné, Szügy, Madách u. 9. (2699); Türr István Közgazdasági és Postaforgalmi Szakközépiskola, Baja, Bácska tér 1. (6500). Gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. **Számozott betűk.** Az ábrában minden számnak egy betű, illetve betűjegy felel meg. Ha olvasóink megfejtése helyes, Petőfi Sándor egyik időszerű versének két sorát kapják eredményül. Értéke: 20 pont.

1	2	3	◇	4	5	6	◇	7
8	◇	9	10	11	◇	12	13	14
◇	15	16	17	◇	18	19	20	21
◇	22	◇	23	24	25	26	◇	27
28	29	30	◇	31	32	33	34	35
36	◇	37	38	39	40	41	42	43

Hideg édesség	19	25	36	41	20	37	43
Életelem	15	35	24				
Itt van az ország színtezési ősjegye	17	7	34	5	26		
Kedves márciusi ünnep	39	9	38	16	26		
A görög mitológiában kilenc van belőle	31	18	8	10	21		
A közelebb levő	1	29	33	40	6	22	9
Számottevően nagy	2	42	13	40	27	42	23
Látogatás	4	12	11	28	14		
Olimpiai aranyérmes kenusunk (Tibor)	3	21	30	5	32		

II. **Étel-szórejtvények.** Itt közölt öt szórejtvényünk mind-egyikének valamilyen étel a megfejtése. Vajon olvasóink rátalálnak-e mind az ötre? (Könnyítésül zárójelben utalunk az étel jellegére, fajtájára. A helyes megfejtésért ételenként 3, összesen 15 pont jár.)

1. Lombos növény zokogott (húsétel)
2. Anyaszövetség (kukoricából készült étel)
3. Borostás var varr (húsétel)
4. Méregfogával sebet ejtő, íme! (téli utcai csemege)
5. Zörömbölő hangot ad ez a nagy, vastag növényünk (tésztaféle)

III. **Egy görög a rómaiak között.** Rejtvényünkben hét meghatározást találnak olvasóink. Mindegyikre egy olyan egyszavas szinonimát kell keresniük, amelynek – szavanként egy betű kivételével – minden betűje egyúttal római szám is. Ám a megfejtésül szolgáló szavakban, szóalakokban található kakukktójás-betűknek is fontos szerepük van a rejtvényben, ugyanis ezekből olvasható össze a címben említett „görög a rómaiak között”: egy görög mitológiai hős neve. A hét, római számokból álló szóért egyenként 2, a görög hősért pedig további 7 pontot szerezhetnek megfejtőink, összesen tehát 21-et!

1. Kacat
2. Reszketés
3. Italokat kever
4. Hurcolja
5. Kovapala
6. Óvja
7. Korhol

IV. **Két mű, két szerző.** Ha olvasóink beírják a nyolcszor nyolcas ábrába a meghatározásoknak megfelelő, tehát nyolc-nyolc betűjegyet tartalmazó szavakat, az első és az utolsó oszlopban – fölülről lefelé olvasva – két századunkbeli nagy magyar író és költő egy-egy prózai művének címét olvashatják. Mik ezek a címek, és kik a szerzők? A megfejtés értéke címenként 6, szerzőnként 4, összesen 20 pont.

1. Többnyire darált húsból készült, fűszerezett étel
2. Értékes időmérő
3. Sűrűlódás következtében bántóan éles hangot ad
4. Templomi főoltár helye
5. Faberakás
6. Kupakot felerősít
7. Tasso személyneve
8. Folyamata többször megszakad

V. **Mikszáth Kálmán a nyelvről.** Tavaly ünnepeltük Mikszáth Kálmán születésének 150. évfordulóját. Az ünnep alkalmából a jeles írórt méltató cikkek egyikében bukkantunk rá arra a Mikszáthtól származó kedves megállapításra, amelyet rejtvényünk fő sorai tartalmaznak. (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 101 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy a beküldő részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen.

Minden kedves megfejtőnek a feladott rejtvényekkel való sikeres megbirkózást és hozzá jó szórakozást kívánunk a feladványok készítői:

Dékány Erzsébet–Grétsy László (III.),
Doroszlai Elekné (II.), Házy László (IV.),
Láng Miklós (I.), Schmidt János (V.)

Kedves anyanyelvünk

1	2	3	N	4	5	6	7	8	E	9	10	11	12
13				14						15		16	
17			18		19				20				
		21		22		23		24		25			
26	27				28				29				
	30			31						32			33
34			Ó				35			36			37
38				39		40		41	42			43	
44			45			46	47				48		
		49			50			51		52		53	
	54			55						56			57
58					59				60				
61						62		63		64		65	
66						67				68		69	
70												N	

VÍZSZINTES: 1. Mikszáth Kálmán megállapításának kezdő szavai. 11. A rénium vegyjele. 13. Szakadékvölgy a Visegrádi-hegységben. 14. Olyan mennyiségű. 15. ... Copland; USA-beli zeneszerző, karmester (1900–1990). 17. Kombájnnal dolgozik. 19. Mesterséges nyelv. 20. Híres angol derbi. 21. Óitáliai eredetű női név. 23. Imruska. 25. Francia regényíró, színpadi szerző (Georges). 26. A mikszáthi megállapítás harmadik, befejező része. 30. Körlet közepe! 31. Rejtett, szellemes, finom gúny. 32. Nóta kezdete! 34. A megállapítás második része. 35. Üres tok! 36. Mennybolt. 37. A nátrium vegyjele. 38. Az USA északnyugati szövetségi állama. 41. Beszédében gyakran szóba hoz. 44. Libanoni autók jelzése. 45. Kerti talajt forgat. 46. Római 501-es. 48. Zöldséges húsetel. 49. Idegvégződés! 50. A fal síkját tagoló, abból csak kissé kiemelkedő, pillérszerű függélyes sáv. 53. A laurencium vegyjele. 54. Folpack márkanéven is forgalmazzák. 58. A fürdőkád elődje! 59. Női becenev. 60. Szappanmárka. 61. Várom a Bükkben Szilvásváradtól délkeletre. 62. Spanyol hírügynökség. 64. A még távolabbi. 66. A telet jelképező szalmabábu, amelyet népszokásként elégetnek. 67. Tülsodrott fonal, illetve a belőle készült szövet. 69. Becézett Ágnes. 70. India határai!

FÜGGŐLEGES: 1. Nagy testű papagájfaj. 2. Szerkezet az ajtón. 3. Ritka női név, görög eredetijének jelentése: fényes. 4. Madridi napilap. 5. Ancsa. 6. Színtartó kék festőanyag. 7. Ad egy barackot, de nem a piacon! 8. Fagyimaradék! 9. Új oldalt üt fel a könyvben. 10. Talajtömörítő eszköz. 11. Kismotormárka. 12. Olasz utazási iroda (ENIT). 16. Gvadányi József kalandos életű hőse (Pál). 18. Igeképző, a -tat párja. 22. Amely dolog. 24. Ignác egyik beceneve. 27. Úszók ollózó lábmozgása; kalló. 28. Több svéd király neve. 29. Páros méta! 33. Munkadarab befogására való eszköz. 34. Öltöget. 36. Nadrágra is vasalják. 37. Lengyel színész, számos némafilm sztárja (Pola). 39. Fél zsák! 40. Verona folyója. 42. Mesefigura. 43. Franciaimádó. 47. A bicepszen is rejlik. 49. Okos. 50. A lantán vegyjele. 51. Könyvben, folyóiratban a lapok tetején levő tájékoztató felirat. 52. Tóth Árpád költeménye. 54. A Cecíliával rokon női név. 55. Melody ...; brit popújság. 56. Alma, tájszóval. 57. Száradva töpörödik. 58. ... Lakatos Sándor; zenekarvezető, primás. 63. A máj termelte emésztőnedv. 65. Oszmán-török tiszt. 67. Káté! 68. Pascal, röv.

Schmidt János

Rettenetes rímek

Fogótlás az SZTK-ban

A szájába fog új fogsor kerülni?
Erre nagyon soká fog sor kerülni!

Az agysebész mondja

A fejére tettem léket,
megőrzi most mint emléket.

A szolgáltatóiparról

Mit mondott a két szerelő?
Ők nem veszik kétszer elő!

Egy lézengő ritter vallomása

Ha van bennem egy kis lé, zengek,
egyébként viszont csak lézengek.

Vajtermelés

A vajat köpülve
nagyokat köp ülve.

A virágkertész gondja

Hiába szépek a gerberák,
mászik rajtuk egy görbe rák.

Kérdés görcsök után

A vese
köves-e?

Fővárosi találkozás

Budára hí Donát,
megyek a hidon át.

A szeder és eper vitájához

A kertünkben szeder nő,
ebből jócskán szed Ernő.
Őrülnék egy kis epernek,
de ha innen kisépernek?

Az elvált víg özvegyhez

Egymást követte válás, halál,
és te ezekért hálás valál.

Zábó Gyula

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

MŰVÉSZET-BARÁTAI

Február 11-én, szerdán 17.30-kor a XI. kerület Zsombolyai utca 3. szám alatt Európa üdvözlése címmel Nagy Ferenc mono szerzői estje. Az író dr. Szij Rezső, a Szenci Molnár Társaság elnöke mutatja be. Házigazda: Tárkányi Imre. A közönség a szerző egy dedikált példányát kapja ajándékba.

A Művészet Barátai című lap idei első számában megjelent fenti értesítés beküldőjének, dr. Del Medico Imrének a szöveg láttán a következő kérdései támadtak:

1. Ki fogja a szerzőt dedikálni: ő maga saját magát; az, aki a könyvet bemutatja, vagy talán a házigazda?
2. Melyik testrészen lesz a dedikáció? Ha ugyanis pl. a hátán, akkor kizárt dolog, hogy a szerző saját magát dedikálja!
3. Emberjogi aggályaim is vannak: engedi-e alkotmányunk emberek elajándékozását? Javaslom az Alkotmánybíróság vagy valamilyen jogőr (ombudsman) megkerdezését!

EUROLINE

Miért érdekes az Aquincum?

A budapesti III. kerület történelmének fontos része az Aquincum. Az elnevezés nem kerületre, hanem városra utal. Mégpedig az idestova több mint kétezer évvel ezelőtti Pannónia Inferior fővárosára,

nyílt meg, és a hivatalos megnyitó után is folytatódott az építkezés. 1906-ban készült el egy oszlopos tornác, s ettől kezdve nyerte el a múzeum többé-kevésbé azt a képet, amelyet ma is megszoktunk róla.

mentén volt egy kelta városközpont is, de ezt a rómaiak nem akarták megerősíteni.

A negyedik századtól kezdve kezdődik a város hanyatlása, lassan elnéptelenedik az Aquincum, és az ötödik század

Nekünk pl. azért érdekes, mert nem így írjuk, hanem úgy: *Aquincum*. Ezt még a Magyar Menedzser Magazin is tudnia kellene! Figyelemre méltó a – főlegesen, sőt hibás – határozott névelő is: az Aq(u)incum. (B. G.)

Faltysné Ujvári Anna pécsi olvasónk a Dunántúli Naplóból vágta ki és küldte el nekünk ezt a „szoc-polos” lakáshirdetést. Köszönjük szépen! Mivel nyilván ő is tudja, hogy a nyugati szláv eredetű *poloska* szónak a népnyelvben meg a köznyelvi tréfás használatban *polos* változata is él – ez ugyanúgy a képzőnek vélt szóvég elvonnásával jött létre, mint a *kadarká*-ból a *kadar* –, bizonyára egyetért következő „bölcsekedésünkkel”: Jó lehet az a *szoc-polos* lakás, de még jobb lenne *polos* nélkül! (G. L.)

LAKÁS

„Szoc-polos” lakás eladó.

(34465)

Kamilla u. 2 szobás lakás eladó.

(34323)

Petőfi úti 2 szobás felújított lakás eladó.

(34335)

A „meglepetések szozzata” már magában a mellékelt hirdetésben elkezdődik: vajon hogyan lehet egy ilyen, aránylag rövid szövegben ennyi (szám szerint: 15) helyesírási és nyelvtani hibát elkövetni? (A példát Uray Judit tanárnő kisdiák nyelvrei gyűjtötték. Közzéteszi: K. G.)

retője felé vezet. Itt van ez a magyar népköltészeti kincs: „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok / A szegénylegénynek utat mutassatok / Mutassatok utat a szegénylegénynek / Nem találja párját a szeretőjének.” Mit érzett, mit látott egy régi ember a csillagvilágba tekintve? A Muzsikás együttes „Nem úgy van most, mint volt régen” című lemezén az „Altató” szövege az ősi magyar népköltészetnek egy

Valóban szegény az a legény, aki önmagát keresi csillagfényénél! A népdal pontos szövege egyébként ez: „... Nem találja házát a szeretőjének.” (Faltysné Ujvári Anna „leleménye” a Kapu 1998. évi 3. számából.)

Miss Popcorn Fan-tastic CLUBI

Küld el a neved, pontos címed és 2 db bármilyen izesítésű Miss Popcorn temékről kivágott vonalkodokat címünkre:

**Miss Popcorn Fan-tastic Club
Budapest Pf.**

Játsz velünk! Legyél Te is Clubtagunk.
Meglepetések sorozata vár rád!